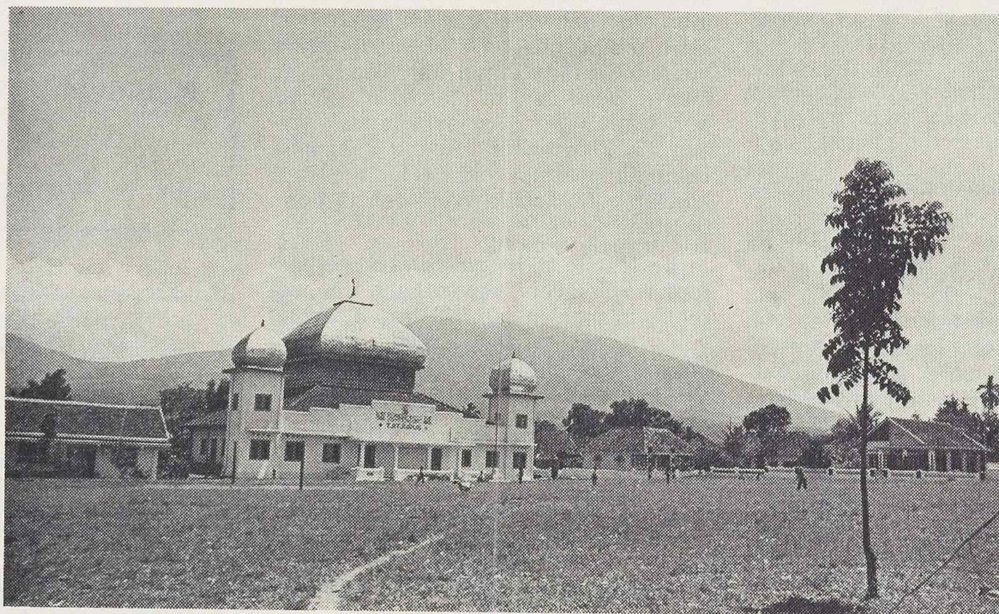
18e JAARGANG No. 8 1 NOVEMBER 1973 — f 1,50

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

(Foto Rogier)

BIJ DE VOORPLAAT

TJITJURUG EN WIM

Het is vandaag al weer drie dagen geleden dat op 28 october in Indonesië Lebaran werd gevierd, het einde van de vastenmaand Puasa. Vooral dit jaar hebben we er minder aan gedacht dan gewoonlijk (zoals onze jaargangen kunnen getuigen), deels door het enorm cumulerend werk, deels door logé's uit (hoe bestáát het: juist uit Indonesië!), deels ook door de inderdaad oorlogszwangere atmosfeer - en zeker ook omdat uit onze lezerskring (door vermoedelijk even moeilijke omstandigheden) geen memo's kwamen om ons aan de Puasa en Lebaran te herinneren.
Uitgezonderd één.
Ik noem zijn naam: Wim Snitselaar. U heeft nooit eerder van hem gehoord en zult verder hoogstwaarschijnlijk zijn pad niet kruisen, want hij heeft onlangs zijn carrière afgesloten en is nu bezig met "makan pengsioen". Wat hem als geen ander gegund is. Op vele internationale posten met hoogst verantwoordelijk en baanbrekend planning-werk heeft hij topprestaties verricht, maar Wim is door zijn eenvoud buiten de "hoempahoempa" gebleven. Dat hij als werker op eerste rangen niet tóch populariteit tegen wil en dank heeft gekregen, komt omdat hij nooit wat van selecte clubs en recepties hebben moest en in plaats daarvan naast zijn pangkat tinggi heel simpele hobby's had, o.a. het samen met zijn vrouw Bobby eindeloos zorgen voor een aantal wat men gewoonlijk "protégé's" of pleegkinderen noemt, maar echt zijn vrienden en medemensen waren, voor wie hij als mens, bedeeld met hoger gunsten van het Lot, meende te moeten zorgen zoveel hij kon. Tijd, zorg, studie, vriendschap, protectie en geld heeft hij eindeloos voor hen overgehad: simpele jonge Indonesiërs.
Sinds hij Indonesië - en trouwens de hele werkmaatschappij - moest vaarwel zeggen, heeft hij zijn adiks nooit vergeten en kabartjes naar hen toegestuurd, waar ze ook zaten op de wereld. Dus is hij ook de afgelopen maanden telkens weer bij ons aangewipt om te vragen of we echt geen "Lebarankaarten" voor hem hadden voor zijn sobats. Nee, die hadden we niet en hebben ze ook nooit gehad. Bij ons weten hebben ze ook nooit bestaan. Daar haalt overigens natuurlijk ieder ander mens de schouders over op, maar ik begrijp Wim beter. Zelf uit een Christelijke beschaving, waarin wij onze diep gemeende genegenheden des harten plegen uit te drukken in allerlei soorten "gelegenheids-kaarten", waarom wij NOOIT de behoefte gevoeld om voor Islamieten (desnoods als formaliteit) een gelukwens-kaart te drukken voor hún geloofsfeesten?......

*

Merkwaardig artikeltje dit: bij de voorplaat van een onbekend moskeetje ergens in Indonesië het verhaal van een onbekende Hollander ergens in Holland. En tóch symboliseert deze combinatie een band die inderdaad aanwezig is tussen onbekende enkelingen in Nederland en de roep van een curieus leven achter de horizont. Een band die BESTAAT. En al vele eeuwen bestaat. Er zijn hier nog steeds mensen die zich op een wonderlijke manier bewust zijn van een "vriendschap met het Verre en Onbekende".

Die af en toe opeens "licht geeft" op een haast absurde wijze (hoewel b.v. een inductielamp toch echt niet absurd is). Zo kon b.v. een eeuw geleden een jongen in Baarn getrokken worden naar het land van een meisje in Toeloengagoeng (welke naam Verheven Hulp betekent; wist U dat?), en uit het huwelijk dat toen ontstond, werd een kind geboren dat de naam Tjalie Robinson verkoos te dragen, en waaruit een blad als Tong Tong ontstond. Ik geef direct toe: een toevalligheid - maar pas als U langer doordenkt en U ziet dat in de loop der eeuwen door ontelbare van die "toevalligheden" even ontelbare nieuwe leef-patronen ontstaan van nieuwe werelden, mijmert U misschien nog wat langer over onbekende mensen als Wim en onbekende verschijnselen als een moskee, die toch in staat kunnen zijn Nieuwe Werelden te doen ontstaan.

In de laatste tijd - nu er vaak gefluisterd wordt over "het vergaan der wereld", misschien kunt U troost vinden in de gedachte dat in plaats daarvan nieuwe werelden kunnen ontstaan, vrij van alle ziekten en bedorvenheden van de ouwe wereld......

T.R.

DENK ER OM!
Het nummer van 1 december a.s. zal wat later verschijnen, **ongeveer 5 december**, omdat zoals U weet het nummer van 15 december óók later verschijnt als DUBBEL NUMMER van 15 december en 1 januari, zoals altijd.
Daarna komt Tong Tong weer gewoon op 15 januari enz. uit. We willen alleen (zoals gewoonlijk) het tijdsverschil helpen overbruggen dat ontstaat, omdat twee nummers zijn samengetrokken op één verschijndatum: het Kerst- en Nieuwjaarsnummer van dit jaar.

ABONNEE'S
WERFT ABONNEES ! !

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 18e JAARG. No. 8
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070-54.55.00/54.55.01 - Giro 6685
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: Lilian Ducelle
Administratie: Th. M. A. Scheulderman
Redactie: Tjalie Robinson, Lilian Ducelle, Ch. J. A. Manders, J. H. Ritman, G. H. Bartman.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 1,50. Abt Nederl.: kwart. *f* 8,50, halfj. *f* 17,—; jaar *f* 34,—. Abt. Europa: jaar *f* 37,— **Buiten Europa:** jaar *f* 42,—.
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 78,—; Indonesië *f* 63,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 63,—; Canada en Ver. Staten *f* 53,—; Maleisië, Singapore en India *f* 63,—; Suriname en Antillen *f* 53,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD.

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN.

"KERST VAN DE KOHOUTEK"

Dat we dit jaar wat vroeg begonnen zijn met de aandacht te vestigen op het plaatsen van Kerst- en Nieuwjaars-felicitaties, heeft echt wel een reden. In November en December wordt allengs duidelijker dat straks - tussen Kerst en Nieuwjaar - de komeet "KOHOUTEK" (wetenschappelijke naam 1973-f) aan de hemel zal staan en met zijn ontzaglijke, lichtende staart het duister van de nacht verdrijven.

Aangezien de komeet nooit eerder bij ons zonnestelsel geweest is, bestaan er slechts vage ideeën en schattingen van de aard van de komeet en van de schittering van zijn schijnsel. Ook zijn er veel mensen (die zich "prozaisch" of "nuchter" noemen) die misschien niet onder de indruk zijn, maar wij hebben in de loop der jaren onze lezers toch wel goed leren kennen als wezens met een grote intuitieve intelligentie, met een diep geworteld Godsbesef en in elk geval de gave om geroerd te zijn door de "Wonderen der Natuur". Waar rationeel denkende erudieten graag met een meetlatje en een wijsneuzig gezicht bij komen staan en zeggen: "Het is GEEN wonder." En aan het uitleggen slaan uit dikke boeken met berekeningen.

Juist. En al het andere, dat NIET in de rekenboeken staat, de "onmeetbaarheden", kunnen lezers van Tong Tong op een heel intense manier "ondergaan" (ik weet geen ander bruikbaar woord). Welnu, zo zullen de meeste onzer lezers deze lichtende hemel op een bijzondere manier ondergaan rondom Kerst en Jaarwisseling. En men zal ondanks de verergerende vereenzaming een zekere "nabijheid" voelen tot zijn beste vrienden en een enkel woord willen zeggen en hun naam noemen. Ook al zijn ze nóg zo ver in de wereld. **Daarvoor dient die gelukwens in Tong Tong. Die méér is dan een wens: een "Woerda!" tussen "De Laatsten uit De Grote Oost" in een Moment van de Eeuwigheid dat "God's hand aan de Hemel schrijft".**

Sentimenteel? Ja. Romantisch? Ja. Bestaansbewust? Ja. Eindigheidsbewust? Ja. Eeuwigheidsbewust? Ja. "Thuis-onder-ons"? Ja. Alles wat U in dit Europa kunt bedenken. Plus iets wat niemand hier ooit kan bedenken: het Indisch zijn. Dat is Kind van het Avondland EN Kind van het Morgenland zijn. Dus die leefden "Bij de nacht, wanneer hij omhult, En de dag, wanneer hij luister spreidt" (zegt de 92ste Sura).

Zend Uw Saluut in het Kerst- en Nieuwjaarsnummer. Want al zijn wij allen eindig, ontelbare jaargangen en losse nummers van ons Indische testament in Holland: Tong Tong, zullen nog ontelbare jaren na ons leven, al was het bij stukje en brokje. En beetje voor beetje. Maar naarmate de Tijd voortschrijdt, zal het begrip groeien voor dat wonderlijke brokje openhartigheid en menselijkheid, dat bijeengeschreven werd niet door één man of door een groepje historici, maar door **duizenden en nog eens duizenden Indischgasten** uit alle windstreken van Indië, uit alle lagen der maatschappij, door mannen en vrouwen en burgers en soldaten. Door vriend en vijand. Door Masters and Slaves, maar allemaal "Adiks", gedreven door één onbestemde drijfveer: de zuivere Echo te maken van een Uniek bestaan in de Tijd van bijeenzijn der Antipoden. Oef! Net als destijds een bundel kwajongensachtige notities in een Indische krant, de Piekerans, vele malen herdrukt werden en eindeloos herlezen, zo zullen straks uit de jaargangen van Tong Tong keer op keer nieuwe bundels en selecties verhalen gekozen worden, gedrukt en uigegeven.

Niet omdat het zulk knap en schoon werk is, maar omdat het net zo helder en klaar bronwater is als boven uit de bergen. U wéét dat er prachtige zuivere gedachten in Tong Tong staan, ja? Er zijn geen litteraire comité's nodig om dat uit te vissen. Iedereen zal het proeven. (Ook zullen de litteraire comité's van vandaag dood en vergeten zijn.)

En als er na erg veel jaren, nazaten van Indischgasten praten over dat jaar waarin die komeet hoe-heet-ie-ook-weer aan de hemel stond, dat zal er altijd wel iemand zijn, die zegt: dat is dat jaar waar in de Tong Tong een selamat-wens stond van de ouwelui... Ja, toch?

Daarvoor, mijn waarden, herinneren wij U nog even aan die Kerst- en Nieuwjaarsfelicitatie van U persoonlijk. Hij leeft nog vele jaren voort na deze "Kerst van de Kohoutek"!

De wensen kosten *f* 5,— per stuk met een maximum van tien woorden exclusief Uw naam. Wensen mogen op giro- of postwisselstrookje geschreven worden. Wees zo echt mogelijk Uzelf: "dat zal harten open maken!" Inzendingen moeten uiterlijk 8 December binnen zijn, maar wij behouden ons het recht voor de sluitingstijd te vervroegen als de drukkerij vroeger afsluit. Talm dus niet te lang!

KERST- EN NIEUWJAARSWENSEN

Ook dit jaar bestaat voor onze abonnees de gelegenheid om voor de Kerst- en Nieuwjaarsviering vrienden en kennissen (of alle Indischgasten!) gelukwensen aan te bieden voor een VAST TARIEF: *f* 5,— per annonce.

Zoals U weet doen vooral Kerstnummers van Tong Tong meer dan alle nummers in Indische kringen de ronde en wordt de pagina met gelukwensen gespeld van de eerste tot de laatste letter om oude en langvergeten sobats weer te ontdekken.

Géén standaardwensen waaruit U een keus moet doen, maar U bent geheel VRIJ om uw eigen wensen uit te spreken "in alle talen", MET EEN MAXIMUM van 10 WOORDEN, EXCLUSIEF UW NAAM.

Inzendingen moeten **uiterlijk 8 december binnen** zijn.

De wensen mogen op uw girostrookje geschreven worden, MAAR DUIDELIJK!

Traditionele Chinese schilderingen en keramische speelsigheden van Tjen Tjauw Soe

Wie het werk van de Chinese kunstenaar (in Bandoeng geboren) Tjen Tjauw Soe kent van de paneeltjes en briefkaarten in toko Tong-Tong, zal blij zijn nog meer van zijn werk te kunnen bewonderen. Van zijn veelzijdigheid (hij is een fantastisch keramist, ivoor en -houtsnijder) kunt U kennis nemen op de tentoonstelling die plaats heeft:

- **gedurende de gehele maand November**
- **in het Wijk- en Dienstcentrum Mariahoeve, Ivoorhorst 155**
- **Maandag, Dinsdag, Donderdag van 9 - 17.00 uur**
  Woensdag en Vrijdag van 9 - 23.00 uur
  Zaterdag - Zondag GESLOTEN

Mede exposeert Mevrouw Jansen-Hehuwat de sierlijke Ikebana bloemsierkunst.

Van Vliegen Etende Adelaars

Tot onze vreugde schoten van vele zijden verontwaardigde lezers Hein Buitenweg te hulp n.a.v. "Van Vliegen etende Adelaars". Wij pikken twee brieven uit onder dankzegging voor alle andere reacties, verder verwijzend naar ons naschrift voor beide artikelen.

HEIN BUITENWEG I

Beste Tjalie,

In Tong Tong Nr. 6 van october '73 brak je een lans voor Hein Buitenweg van wie je schreef dat hij door kwalijke critieken van kleine critici in een hoek gedrukt wordt.

Ik geloof dat wij er rekening mee dienen te houden dat die kritieken voornamelijk geschreven zullen zijn door lieden die nooit in Indië geweest zijn. Waren zij dat wèl, dan hadden zij de machtige schoonheid van de Indische natuur "waarschijnlijk" opgemerkt en dan zouden zij moeten toegeven, dat juist Hein Buitenweg een schrijver is die in staat is met enkele simpele woorden de snaar der herinnering te treffen bij mensen die Indië werkelijk kennen en die de grote bekoring die er uit gaat van het Indische natuurschoon en van Indische situaties bewust in zich hebben opgenomen.

Lees Omong Kossong - Omong Kossong lagi - Java Droom en herinnering - Op Java staat een Huis - Wat wij in ons Hart sloten - De laatste Tempo Doeloe - Soos en Samenleving - Zwerftochten door Java - Kinderen in Tempo Doeloe - en Land waar de Gamelan klinkt.

In al deze boeken getuigt de romanticus Hein Buitenweg ervan, dat hij de Indische toestanden niet alleen begrepen en aangevoeld heeft, maar ook dat hij de zeldzame gave bezit in eenvoudige bewoordingen de herinnering wakker te roepen aan datgene wat voor zo velen een dierbare herinnering is. Ook hier zal het bekende Franse gezegde: "Il y a des gens qui font et qui font la critique" wel van pas zijn.

In dit verband zou ik even willen aanstippen het boek van Niewenhuys "Oost Indische Spiegel" dat in 1972 uitkwam.

Het boek pretendeert een soort naslagwerk te zijn, maar daarmede kan ik het helaas niet eens zijn omdat het boek te weinig objectief geschreven is, tè veel onjuiste data bevat en bovendien tè weinig volledig is.

Als aanvulling op de collectie schrijvers die Nieuwenhuys in zijn Oost Indische Spiegel opsomt zou ik tientallen zeer lezenswaardige boekwerken kunnen noemen, geschreven door schrijvers die Nieuwenhuys eenvoudig weglaat.

In Oost Indische Spiegel wordt Hein Buitenweg even terloops genoemd zonder opgave van de diverse werken die hij schreef en het lijkt erop, dat hier "jalousie de métier" een rol speelt.

Het boek van Nieuwenhuys lezende en herlezende krijgt men de indruk, dat al schrijvende hij tot de conclusie kwam tè veel hooi op de vork genomen te hebben, waardoor hij niet compleet en onnauwkeurig de zeer uitgebreide stof behandelde.

Het door het Kon. Instituut van Taal-, Land-, en Volkenkunde uitgegeven naslagwerkje: "A CRITICAL SURVEY OF STUDIES ON DUTCH COLONIAL HISTORY" verdient m.i. meer het etiquet "naslagwerk" dan de Oost Indische Spiegel.

Er zijn merkwaardig genoeg momenteel vele mensen die een "Indische boekerij verzamelen en deze mensen die waarschijnlijk aanvoelen dat zij een stukje belangrijke geschiedenis in boeken voor hun nageslacht dienen vast te houden, zou ik willen aanraden de boeken van Hein Buitenweg zeer zeker een plaats in hun boekerij te geven omdat deze schrijver juist door zijn eenvoudige woordkeuze het indrukwekkende van het vele schoons dat Indië ons bood zo menselijk wist te schetsen.

R. Korteweg

HEIN BUITENWEG II

Met verbijstering heb ik kennis genomen van het hoofdartikel in TT over de adelaars die vliegen eten. Hoe is het mogelijk dat men een man als Hein Buitenweg op een dergelijke onbehoorlijke (om het zacht uit te drukken) wijze tegenwerkt.

Indertijd heb ik ook vele tochten per auto over Java gemaakt en verschillende plaatsen die ik toen heb aangedaan, en waar wij ook logeerden, trof ik aan in de beschrijvingen van H.B. (Wat wij in ons hart sloten). Deze tochten maakten indertijd op mijn vrouw en mij een diepe indruk, wij waren in Ngamplang, Batoe Raden, Djocja, Meer van Ngebel, Batoe etc. etc. Maar als ik nu Hein Buitenweg lees, dan geloof ik dat ik toentertijd met gesloten ogen heb gereden. Wat is er ons toen in feite veel ontgaan. Tja, het ging natuurlijk allemaal wat te snel. Niet dat ik een hardrijder was, verre van dat, maar je gaf je te weinig tijd om ergens eens rustig te vertoeven.

Een nacht slapen en de volgende dag verder. Ik kan niet anders zeggen dat wij Hein B. uiterst dankbaar zijn voor wat hij ons in zijn boeken heeft gegeven, niet slechts aan foto's maar ook in de tekst.

Mijn verzoek aan jou is hem namens mij te danken voor deze prachtige herinneringen. Om met de titel van onze laatste landstorm-revue in Batavia te zeggen "Ik zal het nooit vergeten". Mogelijk dat deze woorden van een "ouwe totok" hem goed zullen doen.

J. Hoogewoud

Naschrift.

Veel letterkundigen zijn niet kunnen ontkomen aan foutieve zienswijzen omdat zij veel te veel in boeken neusden met hun rug naar het werkelijke leven toe (zelfs in Indië). Hierdoor stopten zij hun hoofd vaak vol met uitspraken van verouderde of politiek misvormde "autoriteiten", maar menige nuchtere Indischman zal uit zichzelf wel ontdekt hebben dat dit de grootste en gevaarlijkste fout is van onze hele Westerse wetenschap, die vaak van onzin en leugens aan elkaar hangt, terwijl onze "schoolbank-geleerde" vaak het VERMOGEN om zelfstandig te observeren en oordelen (letterlijk daas geworden!) TOTAAL is kwijtgeraakt.

Wat Hoogwoud schrijft, is waar; we hebben vaak met gesloten ogen door Indië gereden. Honderden lezers hebben ons in de afgelopen jaren hetzelfde verzekerd. En daarom is Tong Tong er zo goed in gegaan: omdat hier ALTIJD "THE MAN ON THE SPOT" AAN HET WOORD WAS. En ieder eerlijk mens intuitief aanvoelde: dit is de WAARHEID. Zelfs mensen die Indië nooit zagen, voelden het aan en hebben ons dit vaak gezegd.

Het beroerde is alleen dat de als expert paraderende kenners van cultuur of literatuur uit Indië vaak van massa's zaken in Indië nooit **in persoon** hebben kennis genomen (ook blind gereden hebben) maar toch maar hun belangrijke verklaringen spuien. Die door de bureaucratisch opgegroeide burgerij grif geloofd zijn. Terwijl vaak alleen maar sprake is van een soort getuigenis als: "Mijn Oom is expert in Justitiezaken; hij heeft jaren lang als schrijver bij de griffie gewerkt"......

Wetenschap heeft al heel lang geen greintje gezag meer!

Men copieert de realiteit met "exacte (papieren) bewijzen" en om die bewijsvoering maar zo overtuigend mogelijk te maken, wordt het leger der bewijsvoerders zo breed mogelijk uitgebreid met imposante namen van vriendjes die er (ook) geen lor van snappen. En dus het betrokken levensaspect (b.v.: de kijk op Azië) totaal ontwrichten en vaak verwoesten. De grote ellende is, dat deze verwoesters door hun indrukwekkende reputatie duizenden lezers of leerlingen EEN FOUTIEVE BASISSCHOLING MEEGEVEN VOOR HET LEVEN! In feite gaat dit spelletje al langer dan een eeuw zijn gang. Ondanks het gesnork en zelfopblazerij van deze litteraire gangsters wordt echter NOOIT wat gepresteerd dat zelfs een milder geworden Nobel-prijs haalt! Wat véél erger is evenwel is dat "De Clubs der Adelaars" menig geboren **zuiver talent** uitstoten, verdacht maken en uiteindelijk totaal **vernietigen,** daarmee de volksrijkdom uitputtend.

lees verder volgende pag., 1e kolom onderaan

TWEE VRIENDEN DOOD

Twee mensen die mij zeer na stonden, gingen op dezelfde dag heen: de jager **Karel Greeven** die me telkens weer wilde aanklampen voor een lekkere rustige omongan - en dan zag hij dat ik het druk had en wilde me niet storen; "tot een andere keer maar." Die keer kwam nooit. Ik ben zeer droevig. De ander: **"Vic"** (Frederik Willem) **Macaré,** die ik al ken sinds 1930, toen wij jong en stormachtig het Jong Indo Verbond oprichtten als een vernieuwing van het Indische bewustzijn. De jonge beweging leefde nog geen jaar tot het kansloos uiteen spatte door wat wij pas veel later berustend inzagen als verouderde en domme, maar oppermachtige burgerlijke instellingen. Zowel in de maatschappelijke structuur als in de achterlijke burger zelf. Alles moet zijn zoals het is.
Vic, die met zijn ongeneeslijke asthma met werkelijk onbeschrijflijke moed en volharding de ergste beproevingen van het leven doorstond, werd tegen aller verwachting in 78 jaren oud, tot zijn laatste levensdag alert en strijdbaar.
Karel Greeven was een heel andere natuur: sterk, rustig, bezonken, was hij een heel zeldzaam mens volgens europese inzicht, dat de "Eeuwige Jager" niet kent (alleen de zondagsjager met z'n groene hoedje, en de gewone slager), die de natuur liefhad en beschermen kon. Zulke mensen worden al lang niet meer geboren.
Ik ben gelukkig dat ik beide gekend heb.

T.R.

---

vervolg van: "van vliegen etende adelaars"

Wie op het gebied van literatuur en publiciteit niet goed thuis is, kan een neven-graadmeter vinden in de kookboeken en kookkunst. Elke échte huismoeder met aangeboren kook-talent WEET (discussiëren is heus nutteloos) dat de kookboeken steeds VALSER worden, zodat niet alleen onze volgende generatie maar verder ook elke kooklustige Hollander meer en meer misleid wordt. Vooral sinds z.g. "culturelen" (jang memang djempol!) ook mee koken...... en ALTIJD de snobs de pisang zijn, natuurlijk. Want Tante Koos laat zich nog steeds in de keuken door niemand van de dingklik praten; vaak juist door de imposantste njonjabesars niet. En vette kookboeken met zoveel duizend recepten zeggen haar helemaal niets, zo lang haar eigen beduimelde schoolschrift er nog is met recepten van Maatje en haar beste vriendinnen. Net als elk echt en levend mens moet ze van "omong kosong" niets hebben...... (met excuses aan Hein!).

Gek eigenlijk; ook de cultuur is totaal besmet met de mercenaire bluf: veel en dik en duur en zwaar omkranst, terwijl "jang tulen" is ALTIJD: **zeldzaam** en **weinig.** - T.R.

MAPPA, de betrouwbare moordenaar

Zoals verteld in mijn dongengan over Noesa Kambangan (T.T. 15/9) was Mappa één van mijn vier kamerwachten (betrouwbare, goed oppassende gevangenen), die bij mij als wasbaas werkte.

Na zijn straf uitgezeten te hebben, mocht hij naar huis, ergens in Zuid-Celebes. Hij kreeg de centjes, die we voor hem gespaard hadden als reisgeld en tevens gaf ik hem een ivoren cigarettenpijpje als tanda mata. Mappa keek teleurgesteld en na mijn aansporing dorst hij een potrek van ons te vragen. Na veel gezoek vonden we onze verlovingsfoto en gaven die als tanda mata aan de van blijdschap stralende Mappa.
± twee maanden later, werd ik van Noesa Kambangan overgeplaatst naar Bonthain aan de Zuidkust van de Zuid-West poot (Makassar) van Celebes. Met behulp van de Commies van 't A.R. (Assistent-Residents) kantoor kwam ik snel te weten, dat Mappa in de buurt van Tanette woont.

Met de hulp van de Kraëng (hoogste Indonesische B.B. ambtenaar van een bepaald ressort) van Tanette en onze verlovingsfoto kon ik Mappa al gauw weer als wasbaas in dienst nemen.
Toen ik eens op tournee was en een stamboel in Bonthain voorstellingen gaf vroegen de andere bedienden verlof om te nontonnen. Tegen mijn vrouw zei Mappa: "Laat ze maar gaan mevrouw, ik zal wel djaga".

Hij rolde zijn slaapmat uit in de binnengalerij vlak voor onze slaapkamerdeur. Met zijn badik (steekwapen met het handvat haaks op het lemmet) in zijn gordel ging hij toen kalm als een trouwe djaga op zijn matje slapen. Ook mijn vrouw sliep rustig.

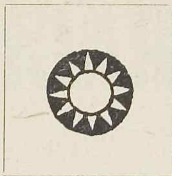
Tijdens zijn straftijd was zijn vrouw genoodzaakt om al zijn sawahs te verkopen. Bij zijn thuiskomst had Mappa nog alleen huis + erfje. Gelukkig stond zijn huis vlak bij de grote (auto) weg en bovendien zo gunstig, dat Mappa geregeld met mij op tournee kon gaan. Op de heenweg zette ik hem af om hem op de terugweg weer op te pikken. Mappa had bij ons een eigen kamer in de bijgebouwen, zijn eten, tabak, koffie + djadjanan. Met tahun baru natuurlijk nieuw stel kleren, en 1 rijksdaalder per week, 52 x 2½ = 26 x 5 = ƒ 130,—.

Toen ik na 3½ jaar naar Soerabaia werd overgeplaatst had Mappa langzaam maar zeker al zijn sawahs terug gekocht, dus voor totaal 3½ x 130 = ƒ 455,—, maar djangan lupa: harde koloniale guldens.

In het Zuidelijk deel van de Makassarpost heerste toen de volgende adat: Als een vrouw geschaakt werd moest één van haar mannelijke familieleden de eer van de familie herstellen, door de schaker neer steken. Een eerlijk tweegevecht was niet vereist. Het aangewezen mannelijke familielid wachtte dus de schaker ergens op, stak hem neer, ging naar de politie, vertelde zijn daad en werd dan in verzekerde bewaring genomen, d.w.z. in een cel opgesloten en zodoende beschermd tegen eventuele wraaknemers. Mappa was zo'n adat-moordenaar. Hij moest 't wel doen, anders zou hij als lafaard gebrandmerkt zijn geworden.

O. H. Kiliaan

HET SUN YAT SEN CENTER

Ter gelegenheid van de viering van de Chinese Nationale Feestdag op 10 October jl. (Double Tenth National Day, 10 October 1910, de dag waarop Dr. Sun Yat Sen de Chinese Republiek uitriep) vond in het Europa Hotel in Scheveningen onder auspicien van het bestuur van de Stichting Sun Yat Center een druk bezochte en geanimeerde receptie plaats. Behalve door vele vrienden van Taiwan werd de receptie bezocht door diplomatieke vertegenwoordigers van Amerika, Thailand, Philippijnen, de Republiek Vietnam en de Republiek Korea.

Het Sun Yat Sen Center werd op 22 mei 1973 opgericht, teneinde naast de reeds meer dan tien jaar bestaande Stichting Nederland-Vrij China ruimere mogelijkheden te scheppen voor de verbreding en versterking van de banden tussen het Chinese en het Nederlandse volk. Het initiatief hiertoe werd genomen door de Heer H. P. J. van Ketwich Verschuur, de voorzitter van de Stichting Nederland-Vrij China. Enkele bekende Nederlanders zoals de Heer F. J. Goedhart, oud-lid van de Tweede Kamer en Ir. F. J. Philips, hebben zitting in het Bestuur. Directeur van het Center is de Heer J. Haalebos. De voornaamste doelstelling van het Center bestaat uit het geven van voorlichting op allerlei terreinen over Taiwan, daarnaast het bevorderen van de culturele, sociale en economische betrekkingen tussen Nederland en Taiwan, zoveel mogelijk in samenwerking met organisaties en instellingen met gelijk gerichte doelstellingen.

Publicaties uit Taiwan zijn ter inzage of verstrekking in het Center aanwezig. Schriftelijke aanvraag hiervan is mogelijk. Een aantal tijdschriften zal regelmatig worden verspreid. Ook ligt het in de bedoeling in het Center een bibliotheek te vormen, waarvan de boeken kunnen worden geleend evenals het organiseren van filmmiddagen en dans- en zanguitvoeringen.

In de toekomst zal een permanente tentoonstelling in het Center worden ingericht van artikelen afkomstig uit Taiwan, zoals ceramiek, houtsnijwerk en andere voorwerpen van kunstnijverheid. Over enige tijd hoopt men ook een expositie te kunnen houden in het Museum van Onderwijs.

Dankzij de bemiddeling van het Sun Yat Sen Center speelde een meisjesbasketballteam uit Taiwan, dat een tournee door Europa maakte in September twee wedstrijden in Nederland. Binnenkort zal een missie uit Taiwan de "Taiwan private enterprise Mission to Europe", samengesteld uit vertegenwoordigers van alle industrieën op Taiwan, teneinde de handelsbetrekkingen te bevorderen een rondreis door Europa maken.

Te zijner tijd hoopt het Center om het tourisme naar Taiwan te stimuleren. Wij wensen het jonge Sun Yat Center, waaraan met zoveel enthousiasme wordt gewerkt veel succes bij alle te ontplooien initiatieven, waarop wij later hopen terug te komen!

Het adres van het Center is: Van Stolkweg 10, Den Haag, tel. 070 - 54 59 88.

Ch. Manders

ZIENSWIJZE

Onlangs hadden wij een Javaanse dame "kervers uit Indonesië" te logeren. Wij hebben haar uiteraard zoveel mogelijk van Nederland laten zien en namen haar o.a. ook mee naar de Pasar Malam in Alkmaar. Toen we voor het markt-gebouw aankwamen, bleek een aantal jongeren zich voor de ingangen opgesteld te hebben, gewapend met slogan-borden en plakkaten. Ze zagen er écht onschuldig en fris uit (en waren het ook) en het grootste bord sprak erg animerend aan: "HOLLANDSE JEUGD! VERBIND U MET HET INDONESISCHE VOLK!"

Nu zijn wijzelf in de loop der jaren wel wijzer geworden door al dat spandoekzwaaien, maar de Indonesische dame was zó opgetogen dat ze rechtstreeks naar de jongelui toe liep om met hen kennis te maken. Meteen werden haar van diverse zijden stencils in de hand gedrukt en las de dame ook wat aandachtiger de andere borden. Om kort te zijn; op het pamflet stond o.m.:

GEBRUIK PASAR-MALAM OOK VOOR INDONESIA RAJA (VRIJ INDONESIË).

Pasar-Malam letterlijk avondmarkt wordt in diverse plaatsen van ons land nog al eens georganiseerd. Veelal door oud-indischgasten die heimwee hebben naar hun goede oude tijd, waarin zij voor hun koloniale hulp aan de uitbuiting van het Indonesische volk goed werden betaald, grote woningen bezaten en bedienden van een kwartje per dag kregen toegewezen. Die Pasar-Malam gedachte leeft natuurlijk niet bij de massabezoekers van dergelijke bijeenkomsten.

Die komen om kennis te nemen van de verworvenheden van de Indonesische eetgewoonten en om te kijken naar Aziatische cultuurverworvenheden, zoals dans, muziek en zang. Het Indonesië van vandaag is echter nog erger dan in zijn koloniale tijd een regelrechte politiestaat. De nieuwe orde van Soeharto, de OPPERGEVANGENENBEWAARDER VAN het NEDERLANDSE en buitenlandse grootkapitaal heeft niet alleen HONDERDDUIZENDEN POLITIEKE GEVANGENEN in de meest barbaarse omstandigheden al 8 jaar opgesloten zitten. Maar als een rechtgeaarde sadist heeft hij ook HONDERDDUIZENDEN PATRIOTTEN EN COMMUNISTEN LATEN VERMOORDEN. Zonder proces met als begraafplaats de rivieren, die de lijken naar zee afvoerden. Wij voeren al jarenlang strijd voor vrijlating van de ongelukkige gevangenen in verstikkende kampen, en op afgelegen eilanden. Daar is geen Pasar-Malam, daar is het alleen zwart nacht in menselijk opzicht.

Wij vragen uw aandacht en uw steun voor de Indonesische gevangenen en hun positie. Uw veroordedeling van het barbaarse regiem wat door de SHELL - de UNILEVER en andere grote internationale concerns aan de macht is gebracht en met z.g. ontwikkelingshulp in haar folterpartijen wordt gesteund. Dat kan helpen om de verdere executies van gevangenen die nog regelmatig plaatsvinden te voorkomen. Bij Pasar-Malam waar u goed kunt eten en genieten behoort kennis van de erbarmelijke omstandigheden van tientallen miljoenen Indonesiërs te worden ingeschakeld.

Ten slotte eet u van hun tekort. HET GAAT OM HUN VRIJLATING.

STUUR EEN BRIEFKAART NAAR DE INDONESISCHE AMBASSADE MET DE TEKST: Stop de moord in Indonesië. Weg met de Soehartokliek. De leermeesters van de bandieten in Chili. Vrijheid voor de Indonesische gevangenen.

Districtbesturen ANJV-CPN.

Er ontstond nog het begin van een gedachtenwisseling: "Kennen jullie Indonesië?" "Neen." "Zijn jullie er ooit geweest?" "Neen". "Kennen jullie generaal Suharto? En weet je of wat hier staat, waar is?"...... Maar de jongelui voelden (uiteraard) niets voor een discussie, vooral omdat onze kennis zei: "Ik ben zelf Indonesische en kom er net vandaan......" Ze liet zich after all als een "good sport" met de jongelui fotograferen. Het was allemaal bij mekaar tóch te gek om los te lopen...... Aan de jongelui kon je duidelijk genoeg merken dat zij t.a.v. de inhoud van het pamflet dachten wat onze gezapige burgerij t.a.v. veel problemen denkt: "Weet ik veel......!" Als ze hun kop koffie en een loempia maar achter de knopen hadden, was alles weer in orde.

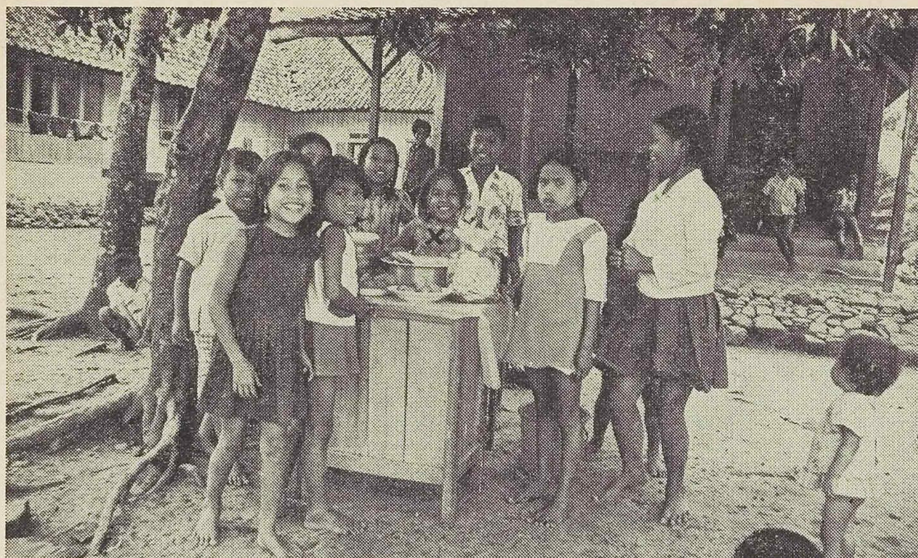
*

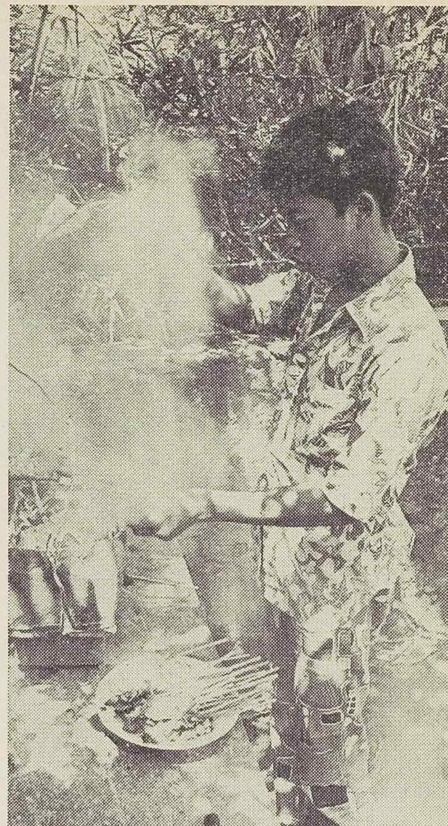
Eigenlijk zijn we zelf al zó gewend aan zoveel vormen van kortzichtige en bekrompen "politiek" dat we er met onze gast verder niet over praatten, onszelf min of meer gelukkig prijzend dat de Pasar Malam al niet veel eerder ontdekt is door de (ditmaal nog "zoete") rellenmakers.

Wat langer na bleef hangen was het beeld van die frisse jonge mensen met hun geraffineerde pamflet. Nieuwe gangmakers voor een nieuwe twistzieke wereld. En let maar op: zoals overal elders zitten hier de uitbroeders van die pamfletten (en ander strategieën) ongemerkt achter de veilige schrijftafels der theorie. En BLIJVEN er veilig zitten als het tot relletjes komt, en studenten en straatjongens worden neergeschoten......

Het is huiveringwekkend hoe vele patronen van de Ondergang van het Romeinse Rijk 2000 jaar geleden even gruwelijk terugkomen. We bedoelen hier: de Moord van Bethlehem (als "Moord der Onnozelen" in talloze Cultuur-producten bezongen!). Steeds vaker zullen wij de kinderen de straat op sturen met zinloze pamfletten - en blijven zelf met steeds vetter wordend pensioen van Drees zalig buiten schot...

(Foto's Rogier)

We hebben de advertentie hiernevens en deze beide foto's uit Indonesië expres bij elkaar gezet. Uit de advertentie (dus geen bericht - omdat alle nieuws al lang tendentieus en onbetrouwbaar is!) - maar een door de lezer zelf geplaatste en betaalde advertentie!, blijkt de wanhoop van het bedrijfsleven om nog werkkrachten te vinden in deze tot smorens toe in de watten gelegde maatschappij, terwijl in Indonesië, dat bij 125 miljoen inwoners GEEN CENT kan over hebben voor werkloosheidszorg, niemand jankt en jammert, maar tot de kleinste anak thuis de handen uit de mouwen steekt. Boven: de misschien wel jongste rudjak-verkoopster van Indonesië (met een x), hiernaast: denk maar nooit over HBS of universiteit, joh Werk om te bestáán! In Holland leven zelfs horden werkloze studenten van de steun......

*

Advertentie, geknipt uit de "Gooi en Eemlander" van 5 october jl.

OPSPORING VERZOCHT

Nederland bezit volgens de laatste gegevens 110.000 werklozen. Wij zoeken 6 van deze mensen die weer ingeschakeld kunnen worden in het arbeidsproces. Wij zijn bereid oudere mensen aan te nemen wanneer jongeren er de voorkeur aan geven in de WW te blijven lopen en deze mensen om te scholen voor de fabricage van onze aluminium ramen, deuren en puien.
Wij betalen een goed salaris en in ons bedrijf heerst een prettige werksfeer, zodat men niet zijn toevlucht hoeft te zoeken in de ziektewet.
Daar al ons gebedel bij arbeidsbureaus in onze omgeving en het plaatsen van kostbare advertenties ons niet meer hebben opgeleverd dan de aanmelding van 'n aantal slampampers, die het er alleen om te doen was om 'n nieuw stempeltje op hun arbeidskaart te krijgen ter verlenging van hun WW, zoeken wij thans opsporing van

6 WERKWILLIGE MENSEN

uit ons leger van 110.000 werklozen.

Aanmeldingen zowel telefonisch als mondeling bij:

KRAANWERKEN-
ALUMINIUMBOUW B.V.
te 's-Graveland

SEMPROT NEUS

In een radio-uitzending van de BBC over medische onderwerpen gehoord dat middenoor-ontsteking bij baby's en peuters ontstaan kan zijn door te hard snuiten door twee neusgaten tegelijk, en wordt geadviseerd altijd door één neusgat te (laten) snuiten. Weet U nog dat we dat in Indonesië altijd hebben zien doen, zéker door kleine kinderen? Zou dat een overgebleven leefregel zijn uit oud-Javaanse gezondheids-voorschriften?

Wie helpt?

1. Wie weet het adres van Karel Wenske, (foto hierboven) geboren in Blitar omstreeks 1930. Omstreeks 1950-51 uit Indonesië naar Nederland vertrokken. Bovenstaande foto werd door hem bij zijn vertrek aan zijn moeder, Mevr. Wenske geb. Tjilma gegeven. Sinds zijn vertrek naar Nederland werd door zijn moeder niets meer van hem vernomen.

2. Door familieleden in Indonesië wordt de verblijfplaats gezocht van: George Simon Isaak, verdere gegevens niet bekend.

Zij die inlichtingen omtrent deze personen kunnen verstrekken gelieven zich in verbinding te stellen met: H. E. Vreede, Burg. Struykstr. 49, Dordrecht, tel. 078 - 6 08 82.

BLADVULLING

U weet het (en de dagbladen getuigen er onophoudelijk van): het aantal aanrandingen en moorden - en het aantal "vermoorde onnozelen" - neemt hand over hand toe. Maar wat óók hand over hand toeneemt (en dat is veel erger), dat is het aantal mensen die hierover ach en wee klagen en zichzelf hoog of nobel of rein achten omdat ZIJ zulke wrede dingen NOOIT doen. Die nooit hun hand op hieven tegen een medemens. Ach, de Farizeërs!
Want hoeveel kwaad is menig medemens aangedaan met wrede scheldwoorden, laster of verdachtmaking! Weet U dat heel wat suikerzoete juffrouwen en hemels kijkende meneren ontelbare mensen LEVENSLANG GEESTELIJK VERMINKT hebben met WOORDEN, maar dat die vrijuit gaan? Dat die vaak behoren tot de geëerden en bewonderden en zich uit hoofde van die reputatie alleen al rekenen tot de "rechts-college's", de beulen en beulsknechten, die in eenzame, brave huiskamers andere mensen letterlijk de dood injagen?
Dit is een praatwereld, dat weet U zo zoetjes aan ook wel. In een praatwereld worden alle daden vervangen door WOORDEN. Maar wie vals is, blijft vals. En zal dus met woorden even vals blijven ook al zijn zijn handen blank en schoon. Alleen hun gelaat verraadt hen. En ze begrijpen maar niet hoe ze steeds allener, steeds allener worden. Hoewel ze nóóóóóit iets verkeerds doen.

Oud Javaanse Mode

door Dr. H. J. de Graaf

Hoe kleedden de Javanen zich in de gouden eeuw van Mataram, dus tijdens de vermaarde sultan Agung (1614-1646) en onze Jan Pietersz. Coen? Droegen ze dezelfde kledij als tot voor kort? Bestond er een "mode" op Java? Zijn er in hun kledij ook buitenlandse invloeden te bespeuren, of gingen ze hun eigen gang? Waren er misschien verschillen tussen de gewesten van Java? Het antwoord op deze vragen is van belang voor iemand, die historische schilderijen wil maken, zoals de Hr. Soedjodjana, die men de vader der moderne Javaanse schilders pleegt te noemen.
Ik heb getracht uit te vorsen, hoe de Javanen zich drie of vier eeuwen geleden plachten te kleden en deel nu de **voorlopige** uitkomsten van mijn onderzoek mede.

Voor de 16e eeuw schijnen we een krachtige steun te hebben in een afbeelding in het eerste deel van het beroemde boek van Jan Huygen van Linschoten, de in vier talen overgezette Itinerario, de Voyage ofte Schipvaert naer Oost ofte Portugaels Indien (1579-1582). Weliswaar heeft de schrijver Java nooit bezocht, doch hij liet zich inlichten en hij toont ons een grote plaat met "Malayos" en "Yauvas". Het laatste paar, de Javanen, interesseert ons uiteraard het meest. Het stelt een Javaanse man en vrouw voor, met daaronder de boosaardige opmerking: "Een eylander uit Java, welks volk is **hardnekkig** en **obstinaat"**. En dat zegt de schrijver van (volgens Multatuli) het zachtste volk der aarde!
De man is slechts gekleed in een lendendoek, een tjawet, waarin hij achter-in zijn kris gestoken heeft. Wellicht echter, dat de kris in een touw of koord steekt, die de lendendoek ophoudt. Hij draagt geen hoofddoek en zijn haar is kortgeknipt.
Het is zeer waarschijnlijk, dat dit een zeer oude dracht is. In het oude geschiedboek de Pararaton, of het Boek der Koningen van Tumapel of Majapahit, komt een verhaal voor van een paleisrevolutie. Er wordt een aanval op de kraton gedaan en koning Tohdjaja van Kediri met een speer gewond. Zijn dienaren raapten hem op en droegen hem in een tandoe (draagstoel) weg. Bij een hunner raakte de gadag (het koord, dat zijn lendendoek bevestigde?) los en zijn "poengkoer", achterste werd bloot. De koning merkte het op en maakte een scherpe opmerking. De drager moet toen maloe geworden zijn, want, zo staat er: Dit werd de oorzaak van 's konings dood.(A.D. 1250). Men kan zich dit ongeval het best voorstellen, als men aanneemt, dat de drager met een lendendoek gekleed was.

Koeli (althans volgens Raffles) met openhangende koelambi gekleed, op een litho uit Raffles' "The History of Java" I, 1817.

Deze dracht is nog lang bij eenvoudige lieden in gebruik gebleven, tot in onze eeuw. In het tijdschrift Djawa (± 1932) wordt dit eenvoudige kledingstuk in Banjoemaş beschreven en met fotografische afbeeldingen toegelicht. Het was bij slot van rekening toch een nette dracht.

Overigens is het met bloot bovenlijf lopen bij de Javanen tot in deze eeuw gebruikelijk gebleven. Niet alleen bij de eenvoudige tani's op de sawah, waar het eenvoudig niet anders kon, doch ook bij de aanzienlijken, als zij onder ons waren. Mij werd verhaald, dat zelfs de grootvader van de huidige sultan van Djokja in zijn binnenste dalem steeds zonder baadje (een verhollandsing van badjoe) liep. Dit is volkomen begrijpelijk. Immers, het aantrekken van een jasje, koelambi of "rokje", zoals men oudtijds zeide, moge de statie van de drager sterk verhogen, het uitlaten van dit statussymbool is wèl zo geriefelijk. Denk maar aan onze "djas boeka", die we vroeger bij het begin van een visite onder het plechtstatig voorstellen en handendrukken nog aanhielden, doch als de tongen los kwamen en "het ijs gebroken was" (bij 90° in de schaduw), met algemene instemming aan de kapstok hingen. Doch bij recepties, in de kerk en dgl. hielden we het warme ding natuurlijk aan, ook al smoorden we van de hitte. Maar reeds in de 17e eeuw begint een jasje bij hoge Javanen er in te komen, vooral bij officiële gelegenheden. Zo zag in 1622 de Hollandse gezant, de heelmeester dr. de Haan, dat de vermaarde sultan Agung (1614-46) een "rokje", d.i. een korte buis droeg. Het moest kort zijn, anders wist hij met zijn kris geen raad. Twee jaar later merkte de gezant Jan Vos op, dat dezelfde Vorst een badjoe droeg van zwart fluweel, met gouden loofwerk, bloemswijze beschilderd. Bedoelt hij soms: met gouddraad geborduurd?

Doch zijn zoon, in veel opzichten het tegendeel zijns vaders, de grillige soenan Mangkoerat I (1646-77) zat er in 1667 als een "gemeen (gewoon) straat-Javaan" bij. Ook het volgende jaar droeg hij slechts een kain. En toen de koopman Jacob Couper in 1677 de rebel radèn Troenadjaja in zijn residentie Soerabaja bezocht, was diens bovenlijf naakt, zodat de gezant, na een zeer emotioneel gesprek, het hart in zijn lijf **zag** kloppen!

Doch bij zijn bezoek aan Semarang en Soerabaja in 1706 maakte ds. Valentijn met vele aanzienlijke Javanen kennis, die "rokjes" in de fraaiste kleuren en de wonderlijkste patronen droegen. Slechts ondergeschikte figuren moesten met ontbloot bovenlijf voor hun meesters verschijnen, gelijk in de Vor-

stenlandse Kratons na twee en een halve eeuw nog gebruikelijk was.
In 1728 speelde zich bij de Kartasoerase Kraton een klein drama af. Prins Mangkoe-Nagara, halfbroer van soenan Mangkoe-Rat IV (1727-49) werd verdacht van een geheime verstandhouding met een van 's Vorsten vrouwen, een ernstig vergrijp. Straf vrezende, nam hij overhaast de vlucht naar de Loge (Lodji) der Compagnie, tegenover de Kraton. Door de haast moest hij hierbij een deel zijner garderobe in zijn woning achterlaten. Na veel moeite gelukte het hem, enige waardevolle stukken terug te krijgen, opdat hij zich aan bappa Tersmitten, de Nederlandse gouverneur van Java's Oostkust in Semarang op bij zijn stand passende wijze zou kunnen vertonen. De nagezonden kandaga (kist) bevatte o.a. een broek en **twee rokjes**, een **rood** en een **groen**, beide met **gouden knopen** versierd. Over de broek hierna meer.

De regent van Indramajoe, die de tekenaar in Rach in 1770 afbeeldde, de enige afbeelding van een Inheems ambtenaar uit de Compagniestijd, draagt behalve een openhangend **jasje**, ook nog een Europees **vest**, met daaronder een **broek**, een kain en muilen aan de blote voeten. Er bestond in de 18e eeuw bij de Inheemse aristocratie een sterke neiging om uiterlijk de Westerlingen na te volgen. Bovendien verhogen **veel** kleren iemands stand. Mogelijk is toen ook de **koelambi** meer algemeen geworden, welk woord soms van het Hollandse **wambuis** wordt afgeleid. Tijdens Raffles (1811-16) is er zelfs al een koelie mee gekleed, die het weinig correct, wijd open laat hangen. Doch deze eenvoudige man, zal, evenals de Javanen, die we op afbeeldingen uit het midden der 17e eeuw met jasjes gekleed zien, uit een stedelijke omgeving, b.v. uit Batavia komen. De gewone man liep echter nog met ontbloot bovenlijf, zoals de soldaten van sultan Agoeng, die in 1629 Batavia belegerden. Wij weten dit uit 't verhaal van hun nachtelijke aanval op de z.g Maagdelijnssterkte op 20 oct. 1629, die door slechts 15 of 16 Nederlanders werd verdedigd. Toen kruit en lood op waren, wierpen de bezettelingen dakpannen en stenen naar beneden en toen ook deze begonnen te ontbreken, keerde een grappenmaker een gevulde potde-chambre over de aanvallers om. Hij wierp die de "dood-vieze Javanen ettelijke malen op de **naakte huid"**, waardoor zij afdeinsden, uitroepende: "Tsji, binatang Hollanda, tsji andjing Hollanda, jang bakelahi dengan tahi". Daarom heette dit fortje nadien kota tahi.

Na dit (on)smakelijke verhaal, dalen we tot het onderlijf af. Wij zagen reeds, dat de oude Javanen een soort tjawet of kort kleedje droegen. Bij voornamen was dit soms van kostbare stof vervaardigd, hetzij van inheems, hetzij van ingevoerd maaksel.

Zo droeg Sultan Agoeng in 1622 een "geschilderd kleedje, dat in zijn land

De Soesoehoenan van Solo, Paku Buwono XII in officieel costuum, het hoofd gedekt door de koeloek.

gemaakt was, om het lijf, t.w. wit en blauw van kleur. Dit moet dus een Javaanse batik geweest zijn, die werd opgehouden door een "bagge van goud voor aan zijn lijf, dat ze een saboek (gordel) noemen, dus een z.g. buikband met gouden gesp. Als vorst kon hij zich dit veroorloven.

Twee jaar later merkte de gezant Jan Vos op, dat hij een "sarasah kobar" een **gebatikte kain pandjang** uit **Koromandel** droeg met een mozaiek patroon.

Dat zal dus een dier talloze Voor-Indische kleedjes geweest zijn, die de V.O.C. van de kust van Voor-Indië naar Java uitvoerde, waaraan zij veel verdiende. Doch ook de pasarzitsters, die de kleedjes van de Hollandse factorij opkochten en op de Inlandse markten sleten, verdienden er enige doewits aan. Uiteraard waren die Voor-Indische kleedjes niet goedkoop - ze moesten van verre overzee worden aangevoerd - zodat er gelukkig ook nog Inlands geweef werd aangeboden, dat door de nijvere Javaanse vrouwen gebatikt werd. Doch dit was niet van de kwaliteit der Voor-Indische importkleedjes zodat het alleen door de minder gegoeden gekocht en gedragen werd.
Echter, in het 4e kwart der 17e eeuw wordt de kwaliteit der Inheemse batiks ineens veel beter. De Hollandse kooplui, uiteraard kenners op dit gebied, konden ze nauwelijks van de Voor-Indische import onderscheiden. Zij vonden nu overal afzet, zelfs in Javaanse hogere kringen. De fabricage

lees verder pag. 12

De mysterieuze kip van Dora D'Ancona-Mathéron

Een-en-negentig jaar geleden in Batavia geboren, is ze één van onze oudste T.T.-abonnees: Dora d'Ancona-Mathéron. Haar stem, haar taalgebruik, haar fragiele beweeglijke handen roepen de sfeer op uit de boeken over het oude Indië van Louis Couperus en Maria Dermoût
Het verleden is voor haar een enorme grabbelton van herinneringen. Telkens doet ze, ogenschijnlijk achteloos, een greep in de ton waarin het verleden tastbaar aanwezig is. Als ze vertelt, trekt een bonte stoet van herinneringen - háár herinneringen - aan je voorbij: cholera- en pestepidemieën; het intiem-feodale leven in een groot oud-Indisch huis; Europees verlof tijdens de Eerste Wereldoorlog; Djatiroto en Wlingi, maar ook Keulen, San Francisco, Menton en Guadeloupe. Te veel om er nu overal bij stil te staan.

*

"Ophir"

Met een zweem van opwinding vertelt ze over de reis met de "Ophir" naar Europa in december 1916!
"Eigenlijk was een collega van mijn man aan de beurt voor verlof, maar hij bleef liever thuis, want in Europa was het volop oorlog en hij had twee jonge kinderen. Dus vroeg de baas of mijn man niet wilde. "Dat zal ik mijn vrouw eerst moeten vragen", zei mijn man. Nou, ik was niet bang, hoor. En zo gingen we dan december 1916 met de "Ophir". Sinterklaas, Kerstmis en Oud & Nieuw vierden we aan boord. Twee maanden duurde de reis. Daar was het mijnengevaar en de Duitse controle op contrabande. Een Noors contrabande-schip werd door de Duitsers ingepikt, de bemanning en een hond werden bij ons aan boord gebracht, waarna het Noorse schip werd opgeblazen. Eén klap en 't was gebeurd."
Haar armen roepen het beeld op van een geweldige rookkolom en een sterke golfslag die de "Ophir" doet schommelen.
Dan met een duidelijke toon van zelfverwijt: "Maar wie zich wèl al die tijd ongerust hebben gemaakt, dat waren mijn ouders op Java".

Amerika

De terugkeer naar Indië in 1918 ging over Amerika.
"Het was moeilijk passage te krijgen op een boot naar Indië, omdat ambtenaren voor gingen. Maar er was een boot die naar Amerika ging en daar zijn we toen maar op gestapt om alvast dichter bij huis te zijn. In San Francisco moesten we vijf maanden wachten voordat we via Honolulu en Yokohama naar Batavia konden. Er waren ook andere families die vanuit Holland samen met ons reisden. Erg gezellig".
Dora d'Ancona noemt moeiteloos een aantal families alsof ze die reis vijf

Mevrouw Dora D'Ancona-Mathéron

weken in plaats van 55 jaar geleden heeft gemaakt.

Afscheid van Indië

In 1924 moest haar man wegens een ernstige leveraandoening in het ziekenhuis op Ngemplak in Soerabaja worden opgenomen. Omdat er in Europa meer kans was op genezing werd het besluit genomen derwaarts te gaan. Voor het echtpaar d'Ancona werd het voor goed een afscheid van Indië.
Dora d'Ancona's handen rusten even op de armleuningen van haar kleine rotanstoel. De draad weer opvattend, zegt ze:
"Mijn man vertrok in mei 1924 en ik drie maanden later in augustus. 't Leuke was dat de kapitein van mijn boot dezelfde was als die van de "Ophir" in 1916. En zijn zuster heb ik een jaar of wat geleden ontmoet. De wereld is klein, ja!
Tijdens de reis heeft een allerliefst Engels echtpaar zich over mij ontfermd. Al wat oudere mensen, die jaren in Indië hadden gewoond en voor goed naar Engeland terugkeerden".

Zuid-Frankrijk

De d'Ancona's blijven niet lang in Holland.
"Toen we bij mijn schoonzuster in Keulen logeerden, werd mijn man weer zo ziek dat de Duitse dokter zei: "Ik zou U willen verbieden naar Indië terug te gaan". Maar mijn man, geboren in Salatiga, kon het wisselvallige Hollandse klimaat slecht verdragen. Daarom vertrokken we al in 1925 naar Zuid-Frankrijk. We woonden er in Menton, Nice en Cros de Cagnes. Mijn man knapte er helemaal op. 't Zijn de gelukkigste jaren van mijn leven geworden. Helemaal vreemd was die omgeving mij niet. Mijn familie van Vader's zijde komt uit Avignon. Tot 1958 heb ik in Zuid-Frankrijk gewoond, 33 jaar dus".

Flip

Pleegzoontje Flip uit Modjokerto (hij is vier jaar als de d'Ancona's hem naar Europa meenemen) krijgt een geheel Franse schoolopleiding.
Dora d'Ancona lacht vertederd bij de gedachte aan "kleine Flip", die nu 53 jaar is en leraar aan het Lycée Technique in Pointe-a-Pitre op Guadeloupe, Franse Antillen.
"Verbeeld je, bij ons in de buurt waren ze eens bezig met filmopnamen. Toen ze Flippie zagen, wilden ze hem graag voor de film hebben. Ja, en tegen ons zei hij: "Laat mij nou voor de film werken, dan kan ik veel verdienen en een vliegtuig kopen om al die lekkere vruchten uit Indië voor Mamma te halen".

"Kip belazer"

Indisch koken is haar grote hobby. Nu nog kookt ze dikwijls haar eigen potje rijst waarvoor ze de verschillende boemboes met een kritische neus keurt.
Het huis van de d'Ancona's in Zuid-Frankrijk is een geliefde pleisterplaats geweest voor talloze Indische verlofgangers.
"Ik maakte graag konijn klaar zonder te zeggen wat het was. En de mensen maar denken dat ze kip aten. Mijn "kip belazer" was bekend. Ga naar Dora d'Ancona, dan krijg je kip belazer, zeiden ze".

Guadeloupe

Mijn man is in 1953 in Cros de Cagnes overleden. Daar is hij ook begraven. In 1958 ben ik naar Flip op Guadeloupe gegaan" daar heb ik een halfjaar gewoond, maar het was er te warm voor mij".
Sedert 1958 woont Dora d'Ancona in Den Haag. De eerste jaren bij een zuster van haar man en vanaf 1961 in Huize Oldeslo, waar ze niet de enige is uit het oude Indië.
Pleegzoon Flip, die nu Philippe heet en sinds 1950 op Guadeloupe woont, is met een Frans-Indiaas meisje getrouwd. Zijn twee kinderen, Gustave en Dora-Lise, spreken geen Nederlands, maar dat hoeft ook niet, wanneer ze zoals afgelopen zomer bij Oma in Den Haag op bezoek zijn.

Indonesië

Ter gelegenheid van het recente bezoek van president Soeharto aan Frankrijk, vertoonde de tv op de Franse Antillen een uitgebreide documentaire over Indonesië. De schoonheid van het land riep bij Philippe en zijn vrouw Josée het verlangen op een

lees verder volgende pag., onderaan, 1e kolom

Djagoeng met klapper

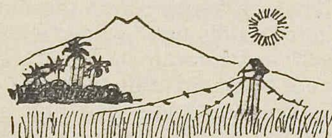
Zoals U weet is de djagoeng in Indonesië niet autochthoon, immers overgebracht uit het Amerikaanse werelddeel. Niettemin is de djagoeng zó ingeburgerd geraakt, dat zij in de rijsttafel op vele wijzen is geïncorporeerd. O.a. in diverse combinaties met klapper of santen. Merkwaardig is dat de djagoeng in Amerika zelf uiteraard algemeen bekend is, en de klapper óók, maar het nooit is gekomen tot Amerikaanse klapper-djagoeng-gerechten.

Hoe erg tropisch de klapper is, zal niemand kunnen vergeten die uit Amerika "afgezakt" kwam door Mexico en daar (b.v. van klapper-loos California af, langs Hermosillo, Sinaloa en Mazatlan "eindeloos" door woestijnen dwalend) ongemerkt bij San Blas "als bij bliksemslag" ineens tussen de klapperbomen staat en de "Indische" natuur.

Het is een onvergeetlijke sensatie. Die geloof ik alleen Jan Ball ten volle begrijpen zal, die langs de Oostkust van Texas uit afzakte naar Mexico en een hele dag en een halve nacht "absoluut-vèr-van-huus" was, in pikkedonker parkeerde aan een wegkant en in diepe slaap viel. Toen de ochtend aanbrak, werd hij wakker in een soort emotie die volslagen absurd was. Hij hoorde "Indische vogels en andere geluiden", het licht was hetzelfde "fan-toen-froeher" en de kleur en het profiel van de flora was die van "thuis". Hij bleef gewoon verlamd een hele tijd liggen. Was sinds zijn lagere schooltijd het hele leven in Europa en Amerika een droom geweest? Was hij nog steeds kind? En in wiens auto lag hij dan?...... Natuurlijk kwam hij in een paar seconden weer "bij zinnen", maar die seconden van "eeuwige tijdloosheid" zou hij nooit meer vergeten. Het vliegende tapijt uit 1001 nacht was tóch waar!

En dat is nu wat ik zeggen wou van "djagoeng met klapper".

T.R.

(vervolg Dora d'Ancona)

bezoek te brengen aan Indonesië. Philippe, die zijn geboorteland sedert 1924 niet meer heeft teruggezien, zegt: "Josée en ik hopen het vast eens te kunnen doen".

En zoon Gustave, die volgend jaar in Grenoble komt studeren: "Als student zal ik goedkoop naar Indonesië kunnen reizen. Ik verheug me daar nu al op!"

Han V.

DE INJECTIESPUITJES

Du Perron, één der scherpzinnigste critici die ik ken, schreef eens van een letterkundige: "Hij sluipt in het strijdgewoel, gewapend met een injectiespuitje......", één van de treffendste typeringen die ik ooit gelezen heb. Nu het in pers en publiciteit (en in vele politieke en culturele oorlogjes) davert van de ruzies en beginselverklaringen, met vetgedrukte artikelen en brallende TV-toespraken, hebben verreweg de meeste mensen niet in de gaten, dat ongemerkt menige onbekende ook in het strijdgewoel geslopen is en met handige injecties naar links en rechts strijdenden verdooft of zelfs op slag doodt.

Het beeld is in méér dan één opzicht raak: hanteerders van injectiespuitjes zijn verfijnder dan b.v. slagers of soldaten. Het gevaar dat onze maatschappij bedreigt, komt ook van mensen die een goede reputatie hebben als cultureel en voorbeeldig maatschappijmens. Ze doen letterlijk nóóit iets verkeerds. Ze zijn a.h.w. "ons eigen soort" maar dan veel beter dan wij. Nochtans hebben zij een strategie die ons kansloos vernietigen zal.

Immers een **geheime** oorlog, véél belangrijker en gevaarlijker dan de oorlogjes, waar wij in gewikkeld zijn.

Uiteraard blijft geen kwaad ooit verborgen en zal ook deze aap vroeger of later uit de mouw komen. Pas dan zal blijken wie al die tijd door sluwe machinaties altijd verkeerd beoordeeld zijn en uitgesloten. Deze regels zijn zeer uitdrukkelijk geschreven voor latere jaren. Want het recht heeft zelden zijn beloop in één mensenleven en inderdaad malen God's molens altijd érg langzaam. Wat de diepere denkers onder onze lezers zeker ook weten......

En onthoud goed, Tong Tong is niet alleen geschreven voor U en NU, maar ook voor zeer velen die na ons komen. Denk, denk, denk. En U zult veel zelf ontdekken.

T.R.

nam toe, uiteraard huisarbeid, en zèlfs de Soenan zou de tjanting ter hand hebben genomen. Dit is wel opvallend, omdat het batikken op Java gewoonlijk het terrein is, waarop de vrouwen haar kunstvaardigheid ten toon spreiden, in tegenstelling tot Voor-Indië, waar het meest mannenwerk is.

Mogelijk ging hiermede een wijziging van de dracht gepaard. De fraai gebatikte kains reikten niet meer tot aan de knieën, doch tot aan de enkels, waardoor hun pracht beter uitkwam. Weliswaar werd het lopen daardoor ietwat belemmerd, doch wat men aan bewegelijkheid verloor, won men aan statigheid. Omstreeks 1700 zal dit proces voltooid zijn. Een aanwijzing hiervoor vinden we in een viertal prenten in het vierde deel van Valentijn, die alle op de stichting van Batavia in 1619 betrekking hebben. Maar, zal men opmerken, die gravures zullen dus de mode uit de tijd van Jan Pietersz. Coen weergeven. Dit is echter onwaarschijnlijk. Daarvoor kende de tekenaar uit ± 1700 de oude tijd te slecht. Hij zal de afgebeelde Javanen hebben voorgesteld, zoals hij ze in **zijn** tijd, dus in het **begin der 18e eeuw,** kende, dus met tot op de voeten neervallende kains of sarongs, zo mede met wat slordige hoofddoeken. Wij zagen reeds, dat omstreeks 1600 de Javanen meestal nog blootshoofds liepen.

Toen ds. Valentijn in 1706 na een buitenlands verlof Semarang en Soerabaja aandeed, merkte hij op, dat verschillende deftige Javanen een "vrouwenkleedje" droegen. Met name de gouverneur van Semarang droeg boven zijn "lange muggenbroek", een zeer "fraaei vrouwen-kleedje om het beneden-lijf", terwijl hij anders "vrij zeldzaam toegetakeld" was met een slegt (eenvoudig) kleedje over zijn broek. Hij had zich, om zijn gasten te eren, op zijn fraaist opgeschikt. Klaarblijkelijk was het toen juist een chique gewoonte geworden, om de kain tot op de voeten te laten vallen, zoals van ouds de vrouwen gewoon waren te doen.

Gelijk gebruikelijk verspreidt zich deze mode van de hogere naar de lagere kringen, zodat uit de historische prenten uit Valentijn's dikke boek, gedrukt 1726, kan blijken, dat het toen algemeen gebruik was geworden, ook bij de mindere volksklassen, zodat de fraaie batikpatronen in al hun luister te zien waren.

Toch verdween de Voor-Indische import niet ineens. Hij bleef tot omstreeks 1830 voortduren, toen de Voor-Indische textielnijverheid, die de concurrentie met Manchester niet kon volhouden, de geest gaf. Doch de Javaanse huisindustrie had zich in al die tijd flink tegen het ingevoerde, Voor-Indische product weten te handhaven.

Zelfs tegen de invoer van goedkope, maar slechte imitaties door de Nederlandse Handel-Maatschappij bleek zij opgewassen, dank zij het invoeren van het "tjappen", werken met stempels, waarmede men sneller de was op het doek kan aanbrengen, ook al zou een beleefde Javaan nooit met een getjapte sarong of kain bij zijn meerdere durven verschijnen. Pas de uitroeping van de Repoeblik Indonesia op 17 aug. 1945 zou aan het nationale product de zwaarste slag toebrengen. Ik herinner mij, hoe omstreeks 1949 de loyale prof. mr. Slamet op een receptie te Batavia in keurig **nationaal** kostuum verscheen, terwijl de republikeinse heren zich in "pakejan Europees" kwamen voorstellen. Dit viel toen zeer op, ook in de Westerse pers. Eigenlijk was die modeverandering een emancipatie, men wilde niet meer "Inlanders" zijn.

Wij spraken nog niet over de statige **dodot,** het statiekleed van bijzondere afmetingen, dat met wijde, sierlijke plooien werd gedragen. Men kon er ook mee te **paard** stijgen, maar dan hoort er ook een fraaie broek bij, soms van goudlaken, die het gehele been kan bedekken. Het eerst wordt zo'n prachtig kleed door ds. Valentijn in 1706 vermeld, en wel bij een Javaans **toernooispel.**

Er zou wellicht nog iets te zeggen zijn over andere Javaanse kostuums, b.v. over het schilderachtige uniform der **Penjoetra's,** het keurkorps boogschutters, dat nog uit de tijd van sultan Agoeng zou dateren, doch wij moeten ons beperken. Nog een enkel woord over de hoofddoek, zo typisch voor de Javanen.

Vorstelijke bruiloft in de kraton van Solo, in het midden op de verhoging gezeten de bruidegom in traditoneel Javaans costuum.

Op de oudste afbeeldingen zijn de Javanen nog blootshoofds. Pas omstreeks 1650 horen we van de gezant Rijklof van Goens, die vijf maal Mataram bezocht, dat de Javanen (stellig alleen de groten) een **mutsje** òf een **tulband** dragen. Met het eerst bedoelt hij de **koeloek,** het bekende "bloempotvormig" hoofddeksel, dat de Javanen zeer waarschijnlijk met de Islam bereikt heeft. Droegen de Turken tot ± 1920 niet algemeen de fez, die er naar de vorm erg op lijkt, tot Ataturk het dragen ervan verbood? Doch terwijl de Turken slechts de **rode** fez kenden, heeft de Javaanse koeloek allerlei kleuren **wit, groen, zwart,** en mist een kwast. Dat met een mutsje inderdaad zo'n koeloek wordt bedoeld, bewijst het verhaal uit ± 1725 van een dronken Javaan, die twee van die mutsjes op en in elkaar zette, en er toen een klap op gaf. Dat kan men alleen met een koeloek doen.

Wat de **tulbanden** betreft, die worden thans slechts door zeer vromen, hadji's of moskeepersoneel gedragen, doch tijdens sultan Agoeng schijnen zelfs de grote heren zulk een Turkse tulband gedragen te hebben, zelfs bij het tournooispel. In 1706 komt deze tulband bij het toernooien nauwelijks meer voor, alleen de witte koeloeks. Merkwaardigerwijze is er nog geen sprake van de hoofddoek, zonder welke men zich vóór de laatste oorlog geen Javaan kon voorstellen. Is deze pas in de 18e eeuw goed in zwang gekomen? Wij zagen op de prenten van de stichting van Batavia de Javanen met een soort slordige hoofddoeken getooid, dus naar de mode van ± 1720.

Op het einde der 18e eeuw is de hoofddoek algemeen geworden, doch tevens vooral in de Vorstenlanden, fraai gestyleerd, kunstig om het hoofd geplooid en gestrikt. Dat is zo tot voor kort gebleven. Doch het zich tooien met een hoofddoek was zo'n tijdrovend en lastig werk, dat de Javanen er iets op verzonnen, om het wat gemakkelijker te maken. Ze bedachten de **blangkon,** de hoofddoek, welke te voren in de winkel gestrikt en genaaid was, zodat men hem zonder veel moeite ineens kon opzetten, en als het te warm was, even afzetten.

Over het Javaanse **schoeisel** kunnen we uiterst kort zijn: tot het begin dezer eeuw ontbrak het nagenoeg geheel, behalve bij de aanzienlijken, vorsten, regenten en dgl. Vooral in de Vorstenlanden waren sandalen, sloffen, muilen en dgl. vrij zeldzame zaken. Voor schoenmakers en -lappers was het een slecht land. Ik herinner mij, hoe wijlen ds. Goedhart, predikant te Solo eens op een kraton-diner genood was en een "prinses" als tafeldame gekregen had. Hij wist toen niet, welk gesprek hij met zulk een personnage moest voeren, tot de jonge dame het ijs brak, door in het zuiverste Hollands tegen onze dominé op te merken, dat die Hollandse dames en meisjes het met schoenen aan toch veel prettiger hadden, terwijl zij met haar blote voeten maar koude tenen kreeg. Hierna vlotte het gesprek uitstekend, want ds. Goedhart had niet slechts, zoals zijn naam reeds aanduidt, een goed hart, maar was ook een gezellige prater, behalve in het Maleis.

Na de **heren-,** de **damesmode.** Ook hierover kunnen we kort zijn, immers, terwijl de Europese damesmode nu bijna elk jaar verandert, in tegenstelling tot die der mannen, waarin sedert een eeuw maar weinig wijzigingen zijn gekomen, was het op Java net andersom. Daar waren de vrouwen juist erg conservatief. Als wij het plaatje bij Van Linschoten bekijken, zien wij daar een Javaanse vrouw, wier kostuum zelfs op recepties bij president Soeharto nauwelijks zou opvallen. Het bestaat uit de bekende klassieke onderdelen: sarong en kabaja. De kabaja is nieuw, blijkbaar met de over-kuise Islam meegekomen, die tegen blote schouders bezwaren had. Vrij zeker is het een internationaal kledingstuk, want in een geillustreerd scheepsjournaal van ± 1600 dragen het de vrouwen der **uitheemse** kooplieden. De Vorstenlandse kratons hebben er ook niet aan gewild, en gedogen bij de dienaressen slechts de sierlijk geplooide kains, b.v. bij de z.g. vrouwenwacht der vorsten, een oeroude instelling. Ook het Javaanse bruidspaar wil niets weten van moderniteiten, als een badjoe bij de man of een kabaja bij de vrouw. Dat de gewone volksvrouw thuis, op de sawah of aan het rijstblok met een sarong of kain tevreden is, spreekt van zelf. Maar toen in 1706 ds. Valentijn bij de Javaanse gouverneur van Semarang, op visite was, werd hij zeer heus ontvangen. Hij kwam naast de gemalin van de gouverneur te zitten, die hem een snoer bloemen, een soenting aanbood, een bijzondere eer, die hij niet mocht afslaan. Zij droeg zelfs muilen, iets bijzonders, doch was boven de boezem geheel naakt. Maar toen de aanwezige echtgenote van de Nederlandse gouverneur van Ternate, mevr. Rozelaar, haar in het Maleis snibbig vroeg, waarom zij geen **badjoe** aan had, "zoo trok zij aanstonds een zilver lakens **badjoe** of **wambasje** aan, werdende eenigszins beschaamd".

Overigens is de Javaanse damesmode in de Archipel een geweldig succes geworden. Zij verbreidde zich van Atjeh tot Ambon, en niet slechts bij de Inheemsen. Ook de Indo-Chinese dames en zelfs de Europese gingen tot de flatterende dracht, die voor Nederlandsch-Indië typerend geacht werd, over.

De schrijfster Thérèse Hoven noemde in 1892 een harer Indische schetsenbundels: "In Sarong en Kabaai".

Natuurlijk juichte niet iedereen bij de algemene aanvaarding van deze dracht. Onze vriend Droogstoppel uit Multatuli's Max Havelaar had er morele bezwaren tegen. De beroemde Franse koloniale specialist Chailley-Bert achtte de kabaja "horrible et quelquefois scabreux" (afschuwelijk en soms aanstotelijk) en vergeleek dit nauwsluitende kledingstuk met de camisole (borstrok) zijner grootmoeder. Doch toen hij deze woorden neerschreef waren sarong en kabaja reeds op de terugtocht. Op straat konden Europese dames er zich niet meer mee vertonen en in mijn Indische tijd droeg slechts een enkele dier dames ze nog in huis.

Toch is het nog leuk, wanneer men in ons land, b.v. op een pasar malam, een elegant figuurtje in die flatterende dracht ontwaart.

Thans is er aan die merkwaardige Javaanse kledingcultuur met de "Repolusie", ten minste wat de mannen betreft, een vrij plotseling einde gekomen. In dat opzicht hebben de Javanen het toch tegen het Westen afgelegd, helaas! Alleen de sombere kopiah is overgebleven. Behalve dan natuurlijk te Amsterdam in de Kalverstraat en op het Waterlooplein is de wereld er niet kleurrijker op geworden.

De geboorte van de nachtexpres Batavia-Surabaya

Les in besluitvaardig bedrijfsbeheer.

Of het echt zo gegaan is als in dit stukje, ontleend aan Spoor- en Tramwegen van 13 juni 1963 weten wij niet, maar er is goede kans, dat de kern ervan op waarheid berust! Het artikel werd ons - met enige andere, waarvoor wij erkentelijk zijn - toegezonden naar aanleiding van de briefwisseling tussen mej. Berg en de heer Schardijn (TT van 1 sept.) die op haar beurt weer is ontstaan als gevolg van de publicatie van een SS-expretreinlocomotief in TT van 1 juli jl. Wij vonden dit stukje ondanks zijn leeftijd hoogst actueel. Het bevat nl. een les in wat tegenwoordig "management" noemen, die in deze tijd van economische spanningen te pas kan komen. Het artikel verscheen onder de titel: "De geboorte van de nachtexpres op Java, 1 nov. 1936".

Een ieder, die wel eens tegen een schrijftafel heeft geleund waaraan "grote" beslissingen worden genomen, weet uit ervaring, hoe sommige gewichtige zaken hun uiteindelijke totstandkoming te danken kunnen hebben aan een kleinigheid.

Hij stond bij mij in het kantoor. Massief, rond en...... opgewonden. Vooral in zijn opwinding was hij heerlijk. Hij kon dan snuiven, koken en borrelen als een vulkaan.

"Weet jij, wat kwantitatieve bezuiniging is? Neen? Weet je dan misschien wat kwalitatieve versobering is?"

Ik keek enigszins onrustig, want kon de richting niet bepalen, waarin de eruptie zich zou kunnen bewegen.

"Jij schijnt het dus ook niet te snappen. Luister. Ik neem aan, dat jij in elk geval weet, wat een treinkilometer is. Nu dan: wij zijn, als je het goed beschouwt, een fabriek van treinkilometers, maar, wat doen wij? Wij proberen om...... hen helemaal af te schaffen." (Het was crisistijd en al bezuiniging wat de klok sloeg! - Red. TT).

Ik keek nu bepaald wantrouwend en kende de richting nog steeds niet.

"Heb je ooit gehoord van een schoenfabriek, die zich erop toelegt om zo min mogelijk schoenen te maken? Neen? En als zij minder schoenen zouden moeten gaan maken dan komt er in elk geval iets anders, iets nieuws daarvoor in de plaats — laten we zeggen "vetlaarzen."

Thans was het mij duidelijk — volkomen duidelijk en ik wist, dat dit slechts een inleiding was geweest.

De vulkaan ging dan ook zitten — vertelde van zijn droom, die hem niet meer losliet, van zijn "hogehoedentrein" — een trein, die niet overdag, maar 's nachts zou moeten rijden. Eerst aandoenlijk, later met meer nadruk, tenslotte "vulkanisch."

Tja, dat was niet zo eenvoudig; de grootste moeilijkheid zat 'm in het volstrekt nieuwe.

Het was bekend, dat het bedrijfshoofd X een bijna pathologische afkeer voor primeurs had. Erfenis van z'n voorganger, die hem bij de meer intieme overgave van de dienst op het hart had gedrukt: "X! En nu nog één goede raad. Laat je niet in met primeurs. Ik heb het een keer gedaan; jij weet het wel, met die onmogelijke brug over de Progo, dat gekke ding zonder enige symmetrie. 't Is mij niet goed bekomen. Primeurs zijn ongezond, jij bent je rust kwijt en kunt er een hoop verdriet van hebben."

X had zich dit ervaren oordeel in z'n oren geknoopt en hield daaraan vast. "Jij voelt hem het beste aan, wat denk jij ervan? Zou de trein een kans maken."

Ik keek nog steeds bedenkelijk, maar langzamerhand ontwikkelde zich de meest harmonische en vruchtbare conspiratie. Afgesproken werd tenslotte, bij de economische zijde van het vraagstuk, aan de fantasie de vrije loop te laten en voorlopig slechts de technische kant wat gedecideerd en gewichtig "in beschouwing" te nemen — alleen in grote, strakke lijnen zonder veel details.

Drie weken later lag de "droom-nota" op mijn tafel, die het probleem aan de orde stelde — nog geen vier bladzijden lang. Voor het ambtelijke gevoel eigenlijk te kort, maar toch wel gaaf als een maagdelijk ei. Zou de bevruchtende daad uitblijven of volgen? Als er tenminste niet "neen" werd gezegd.

Met de beste heilwensen vertrok het geschrift naar "binnen", op hoop van zegen!

Een paar uur later verscheen de oppasser met het, deze keer veel betekenende "mintah dateng sama toewan besar".

Daar stond ik nu, aan de beroemde lessenaar, waaraan over de droom van de vulkaan zou beslist worden.

Met gefronst voorhoofd ontving mij X; of ik wist, wat "men" hem had "voorgelegd"?

Ik knikte van "ja" en merkte beschei-
Een weinig begrijpende blik trof mij —
den op, dat het deze keer iets bijzonders, iets goeds was.
van instemming was nog geen sprake. Integendeel. "Ik heb eigenlijk een aangeboren afkeer van dit soort primeurs." Daar had je het — de beruchte primeur! Het liep niet mee.

"Maar één keer moeten wij toch beginnen en, de tijd is er rijp voor."

"Zeker niet nu — in deze periode van bezuiniging." Je kreeg niet eens de kans om uit te spreken.

Het contact werd beter toen wij eindelijk aan de economie van het geval toe kwamen. Hierover viel te praten — gezellig, met aplomb, een lichte dreiging, zelfs een grapje. Dit punt leverde geen moeilijkheden meer op; het ging erin als koek.

Toen kwam het noodlot — de eigenlijke primeur: de technische zijde. Ik had daar, eerlijk gezegd, weinig weet van en het devies was dus: oppassen! En hoewel onzin niet eo ipso afkeuring verdient, integendeel, dikwijls stimulerend en zelfs bevruchtend kan werken, was het bij deze harde mathematische factoren toch wel zaak, daarvan eén zo spaarzaam mogelijk gebruik te maken.

"Heeft men wel goed overwogen, dat voor een nachttrein slaaprijtuigen nodig zijn?"

Ja, dat was inderdaad geschied, men was er zelfs achter gekomen, dat zij in onze magazijnen lagen en enkel in elkaar behoefden te worden geschroefd.

"En de beveiliging des nachts, waarop een soortgelijk voorstel 10 jaar geleden is gestrand?"

"Dit is natuurlijk bijzonder goed overwogen en spreekt eigenlijk vanzelf. De mannen die daaraan zitten zijn tenslotte geen worstfabrikanten maar vaklui. U mag daarin toch wel vertrouwen hebben." X keek, of hij gerommel hoorde in Keulen.

"Vertrouwen? Neen! Daarmee heeft het niets te maken. Het is een kwestie van verantwoordelijkheid." Verantwoordelijkheid! Ook dat nog!

Daar stond opeens de vulkaan naast mij — in gedachten — in al zijn pracht en dreiging — en iets van zijn geest werd over mij vaardig.

"Verantwoordelijkheid, inderdaad. Maar die is er ook, als er niets wordt gedaan. Wat doen wij eigenlijk? Enkel versoberen. Wij zijn dolblij indien wij zo min mogelijk treinkilometers kunnen rijden. Hebt u ooit gehoord van een schoenfabriek die erop uit is zo min mogelijk schoenen te maken? En als zij daartoe moeten overgaan komt er toch in elk geval wat nieuws, bijvoorbeeld, vetlaarzen.

lees verder volgende pag., 1e kolom, bovenaan

Het was er uit. Het effect was verbluffend. X zat voor zijn lessenaar en keek alsof hij met een hamer op zijn hoofd was geraakt — keek me strak aan — zó — dwars door mij heen. Ik vond het moment gekomen om te eclipseren.
Bange uren. Eindelijk kwam de nota terug — er was een wonder gebeurd: geen "neen", maar slechts het verzoek om nadere uitwerking van de technische zijde. Ik zag de hoge-hoedentrein reeds rijden!
Nog een paar weken en ook het "ja" was veroverd. De vulkaan geraakte van stonde aan buiten zich zelf en ging zich aan erupties bepaaldelijk te buiten.
Op een der laatste dagen van october 1936 zaten wij beiden achter een glas wijn in de eerste "proef-nachtexpres" op weg naar Soerabaia. Hij zat daar, massief en rond, zijn ogen werden opeens heel klein toen hij zijn glas ophief en mij toeknikte: "Op de schoenfabriek!"
Nog enige maanden later legde X zijn ambt neer. Bij het afscheid zei hij mij: "Als u straks met verlof naar Holland komt, moet u een avond voor mij vrij houden. Ik zou graag nog eens het verhaal van die schoenfabriek willen horen; dit is de eerste keer geweest dat ik door een infantiliteit ondersteboven ben gegaan."

Ajee.

Oude bekende

My dear Tjalie,
Ik lees altijd met zo héél veel genoegen Uw blad. Als gepensioneerde kan ik geen abonnement nemen, maar een lieve Indische Vriendin van Tempo-Doeloe stuurt het me zo nu en dan!
Ingesloten een foto van de jubileumfeesten in Soerabaja, 6 sept. 1938, met in witte bloemen de stenografische karakters: "Wie wil, die kan".
Misschien wilt U de foto opnemen?
Misschien, dat één van mijn leerlingen zichzelf nog kan herkennen!
Wat zou ik het ENIG vinden, als ik nog eens een brief mocht ontvangen van een van mijn (oud)-leerlingen. Het was een prachttijd!
Ik was toen Mevrouw RIJKE en ik denk, dat velen zich nog wel hun opleiding zullen herinneren!!
Ik hoop zo Tjalie, dat Uw blad nog héél veel jaren mag bestaan - en mijn gedachten gaan zovaak uit naar dat heerlijke land, waar ik en mijn twee jongens een groot deel van ons leven zijn geweest; ± 30 jaar!
Ingesloten vind U iets voor de Bruine Bus!
Dag hoor, héél veel goede wensen van Uw
Jo Fonteyn
'k Loop nu al tegen de 80, maar nog erg alert hoor!

*

Al ben ik een man en heb nooit wat te doen gehad met steno en typen, zegt Tjalie, ik ken de naam Instituut Rijke en de persoon van haar ondernemende stichtster heel goed, zó waren voor de oorlog de ontelbare afgestudeerden in heel Indië bekend om hun uitstekende prestaties als steno-typiste op de meest uiteenlopende kantoren "van Sabang tot Merauke".
We weten haast zeker dat menige exleerling van Jo Rijke haar nog een kabartje zal sturen, en we wensen haar verder nog vele jaren in goede gezondheid...... tsk-tsk-tsk! Zo jong is ze nog!
En het adres is:

Mrs. J. Fonteyn
Homes for Senior Citizens
Judd Avenue, Unit 3,
Hammondville, NSW 2170
Australië.

Rectificatie

Een attente lezeres maakte ons erop opmerkzaam, dat in het artikel: Nogmaals Timor" van E. Schotel in T.T. no. 7 in de eerste kolom ten onrechte staat: "Generaal Akkersdijk". Dit moet zijn: "Generaal Overakker".

BRIEF VAN EEN "SENTIMENTELE" HOLLANDER

Men heeft het bijna altijd met trots over de nuchtere Hollander. Sentimentele Hollanders bestaan echter ook. Nuchter is "by the way" vaak een synoniem voor: hard, berekenend, "reëel", gevoelloos. In elk geval moeten mensen "uit de Oost" niet veel hebben van die "nuchterheid" en het is heel typisch dat een "sentimentele" Hollander als de schrijver van deze brief zich bij al zijn vrijgevigheid tegenover zijn Balische vrienden bewust blijft van de nuchtere waarschuwing: "Geef je ze een vinger, dan nemen ze je hele hand!" maar dan in de mildere Indonesische opvatting: "wie een handreiking aanvaardt, wil gedragen worden" van het: kasih tangan - minta gendong...... als een zwakker kind dat eigenlijk door de sterkere broeder gedragen MOET worden. Werd de hulp aan "ontwikkelingslanden" maar zo gezien - niet als "renteloos voorschot" dat langs een omweg terugkomen MOET! - Red.

Lieve Tong Tong,

Ik ben kunstschilder en pas korte tijd geleden zond iemand mij ongeveer 20 exemplaren van Tong Tong, die ik bijna letterlijk verslonden heb.

Ondanks het feit, dat ik in de laatste jaren al drie keer terug ben gweest in Indonesia vanuit Australië, zijn al die Indische herinneringen toch diep roerend. Ik ben elke trip naar Bali geweest en hoop daar uiteindelijk weer permanent te kunnen wonen en werken als vroeger. In tussentijd honderden kleuren dia's houden me warm en kan alles tot de kleinste details genieten.

Bali is nog net zo mooi als het ooit tevoren was, de veranderingen zijn alleen maar opvallend in Den Passar. Voor de rest heeft de tijd stil gestaan. Als het U interesseert, zal ik U een verslag van die ervaring shrijven voor Tong Tong - gratis - natuurlijk. Na bijna 35 jaar ben ik nogal erg taalarm geworden in het Nederlands, maar ik zal er mijn best op doen.

Ik heb een probleem: (zie de advertentie hiernevens).

Elke keer, wanneer ik van het vliegveld in Bali in een taxi het binnenland inrijd, en de atmosfeer langs de weg opneem, barst ik in tranen uit. Ik ben alles behalve een huilebalk, maar, wanneer je voelt, dat dit je werkelijke "thuis" is, vloeien de tranen als kalies over je wangen. De volgende keer zal ik mijn geboorteplaats nog eens opzoeken. Keboemen in Kedoe.

Voor mij is het terugzien van Indonesia geen tegenvaller. Het is zelfs nog mooier dan ik me kon herinneren. Misschien dat een schildersoog, verscherpt door de tijd, nog meer ziet dan een rusteloos jongmens.

Als je daar 's nachts in de regentijd dat orkest van kwang-kwong van de kikkers weer hoort, gaat er plotseling in het geheugen een grote deur open. De tjitjaks en tokèhs doen er hun deel bij. Als kunstlievende mensen in Holland er enige interesse in hebben iets te doen voor Balinese schilders, er is een onverzadigbare nieuwsgierigheid en weetgierigheid, om alles te weten over de kunst in de buitenwereld.

Kunstboeken, die voor velen van ons een beetje uit de tijd zijn, zijn voor hen nog het nieuwste van het nieuwste. Ik heb zelf mijn eigen bibliotheek geheel weg gegeven en zelfs een hele bom boeken, die ik van vrienden heb kunnen krijgen.

Omdat er zoveel verdwijnt bij de posterijen, zend ik die altijd met iemand, mee, die zelf naar Bali gaat en het persoonlijk overhandigt.

Wat ik gezonden heb in twee jaren tijd, heeft een enorme invloed ten goede gehad, omdat kunst van een hoog gehalte nu eenmaal niet de rimboe ingaat. Inspiratie komt gewoonlijk van het slechtste en goedkoopste.

Ik ben blij, dat ik als individu een wonder teweeg kan brengen, waar het officiele niets anders biedt dan het dooie en suffe of het totaal onbegrijpelijke voor de Oosterling. Om goed en juist te kiezen, is in dit geval een kunst op zichzelf, en dat op persoonlijk manier is uitgekozen.

Misschien zijn er die er iets voor voelen, om met datzelfde gevoel en inzicht iets aan de nieuwe en toekomstige kunst van Bali bij te dragen - op een of andere manier, zonder er iets voor terug te vragen, of een arme Balische kunstenaar gratis een schilderij af te troggelen.

Ik heb daar zelf de grootste moeite mee gehad, waar verschillenden in dankbaarheid mij een schilderij zonden en ik moest harde woorden gebruiken, om daar een eind aan te maken.

Voor de meeste Europeanen blijven de Balische kunstenaars anonieme wezens. Het is roerend te zien, hoe ze met liefde reageren, wanneer je ze als individuen en als mens erkent en bedenkt met menselijke attenties.

Er wordt gezegd: kasih tangan - minta gendong, maar hun gulheid is beslist beschamend, als de vriendschap echt en warm is.

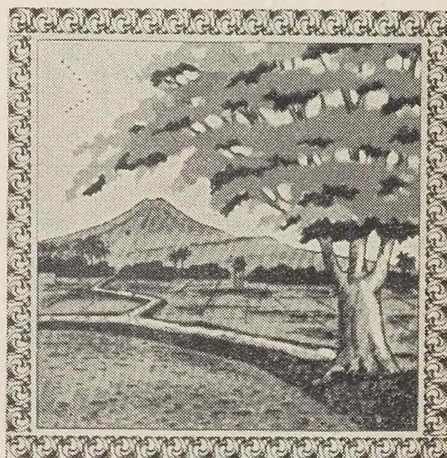
Theo Schoon

Mochten onder onze lezers mensen zijn, die zulke boeken willen weggeven aan Baliërs, maar hun adres niet weten, stuur dan alles naar de Jajasan Giki, Jalan Pemuda 64, Surabaya, Indonesia, **eventueel via ons,** maar stuur ons dan ook een giro'tje met een adequaat bedrag voor de geschatte verzendkosten. Wij weten dat de directie van de GIKI vele Balische vrienden heeft, dus vast wel goede ontvangstadressen voor U in Bali vindt (of eventueel van andere Indonesische kunstenaars). In deze keiharde wereld, waarin zoveel "hulp" aan ontwikkelingslanden keihard terugbetaald moet worden, staan wij telkens weer verbaasd over vanzelf opwellende geeflust bij onze lezers, waar ze ook zitten ter wereld!

Red. TT.

OPROEP

Zoek oude vriend Bob of Robert Zonneveld. Vroeger student te Bandoeng. Zijn vader was bij de N.I.S. te Djokja. Inl. aan: Theo Schoon, 1/25 Dolphinstr., Randwick Sydney 2031 N.S.W. Australia.

Bloeiende flamboyant in een Indisch landschap, een stukje tropen aan de muur!

Wandtegel inclusief porto f 7,50
In de winkel f 6,50.

(de tegel is niet hitte-bestendig, dus niet als onderzetter gebruiken)

Een minderwaardig hapje eten

Terugkomende op het interessante artikeltje over soja (kedelé) in Tong-Tong van 1 sept. 1973, zij het mij vergund het volgende ter aanvulling op te merken.

Een 350 man Indische troepen + 20 Amerikanen lagen in Hidatji (Japan) in 'n krijgsgevangen-kamp te vermageren, daar de kampleiding (Japanse) meende ons niet meer te mogen geven, dan het minimum Japanse voedingspakket, dat afgestemd was op kleine Jappen van gemiddeld 51 kg blootgewicht.

Dit had tot gevolg, dat kerels met een normaal gewicht van 70 kg. zich ook gingen instellen op 51 kg. met vele fatale gevolgen. Hoewel wij reeds een regeling hadden ontworpen, dat de meest afgezwakten voor een maand in de keuken mochten werken, hielp dat op den duur toch niet en stuurden de Jappen ons een Japanse arts, Moda. Ik herinner mij die naam, omdat hij Olympisch kampioen hink-stap-sprong 1928 werd.

In lange discussies trachtten wij hem te overtuigen, dat wij te weinig calorieën kregen.

Ik was aan de hand van geregelde lichaamsgewichtsbepalingen en schattingen van het totaal door de keuken gegeven aantal calorieën tot een ezelsbrugformule gekomen, dat het "vleesgewicht" (dus lichaamsgewicht minus botten) rond 55 calorieën nodig had per kg. vlees voor onderhoud en verversing. En het botgewicht bv. rond op 25 kg. stellende was voor een Japanner van 51 kg. rond 1700 cal. reeds voldoende, doch diende voor een Europeaan van normaal 70 kg. rond 2500 calorieën per dag te worden gegeven. Ondergetekende met nog een chemicus waren toen ingedeeld bij de ziekenboeg en wij probeerden Moda hiervan te overtuigen. Wij lieten de grootste kerels telkens voor Moda bloot voorkomen, om hem goed te laten zien, dat er geen vlees meer bij was en alleen de vellen er nog bij hingen.

Moda, overigens een aardige kerel, werd er wanhopig onder en liet ten slotte een, naar zijn zeggen, uit eigen zak betaalde zak rijst aanrukken. Hij kon echter geen geregelde verhoging van de rijsthoeveelheid geven, daar de autoriteiten dit niet konden toestaan.

Wel kon hij zorgen, dat ons dagelijks een hoeveelheid sojabonen werd gegeven van hoge calorische en eiwitwaarde. Wij probeerden er eerst tempé van te maken, doch dat ging niet, daar de benodigde bacterieën en zwammen daar in Japan niet voorkwamen.

Daar een mens geen herkauwer is met een boek maag, een lebmaag en nog 'n derde voormaag, konden wij de sojabonen zó niet verwerken. Er bleef niets anders over dan de bonen tot fijn meel te verwerken (tahoe), waardoor het chemisch aanrakingsoppervlak een miljoen maal vergroot werd. Gelukkig hadden wij onder ons een buitengewoon vindingrijke en handige officier van de Marine-Scheepvaart en die construeerde van een paar oude electromotoren en slagpennen een soort grote koffiemolen, waarmede wij de bonen zó fijn kregen, dat zij voor onze magen verteerbaar werden.

En sindsdien nam het gemiddelde lichaamsgewicht van het kamp snel toe tot haast normaal en kwam er haast geen ziekte meer voor, uitgezonderd kiespijn en was het afgelopen met sterfgevallen door uitputting.

De heerlijke sojabroodjes, die boven onze soep of sajor werden gaargekookt, hielpen ons over alle moeilijkheden heen.

De ziekenboeg verdween bijna geheel.

A. Segond von Banchet

Catootje in Indië

Als ik denk aan het enorme succes, dat Wim Sonneveld indertijd met "Catootje" had, moet ik onwillekeurig denken aan mijn kindertijd in Kepandjen. Mijn oudere zusters waren aardige bakvissen, die wel eens kennissen onder de miliciens met hun vrienden thuis brachten om een gezellige dansavond te hebben. Een van die kennissen was beroepskorporaal, de enige blanda van het stel en bovendien voorzien van een baard. Hoewel hij wat ouder was, was hij heel aardig; hij kon aardig zingen en de fles goed aanspreken, maar toch bleef hij in ons gezelschap keurig netjes. Van hem heb ik voor het eerst de andere wijs van "Catootje" gehoord en Salomons - zo heette hij - had er compleet Indische woorden bij gemaakt. Zo zong hij:

En ik ben met mijn Toetie naar
de passer geweest,
Ze kon kopen, wat ze wou.
En ze kocht me daar een
koloniaal.
Potverdomme, potverdomme,
zei die kloniaal

Het refrein zongen we allemaal mee:

Ronde jongens, ronde jongens,
Ronde jongens zijn we allemaal,
of ook: toffe jongens, etc.

Dan zong Salomons verder en kocht zijn Toetie een Atjehnees.

Blanda kafir, blanda kafir,
zei die Atjehnees, etc.

Of een Heilsoldaat:

Halleluja, halleluja, zei die
Heilsoldaat etc.

Wij kleintjes zongen dapper mee, maar begrepen niet al te best, waar het over ging; daarom lieten ze de koloniaal wel eens "Halleluja" roepen en de Heilsoldaat: "Potverdomme", tot grote hilariteit van de ouderen.

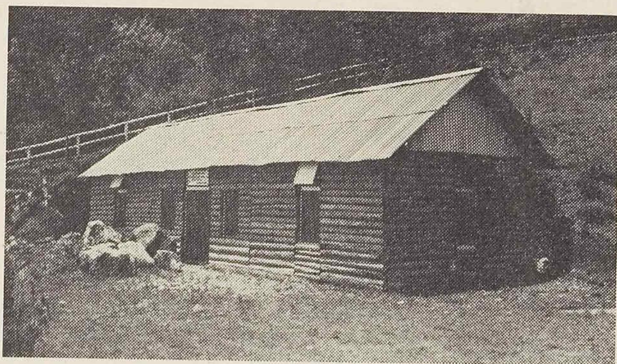
Intussen heb ik Toetie meer typisch Indische figuren laten kopen, zo als:

Tjina klontong - soetla bagoes
Marinier - mooie baboe
Toekang kebon - minta perskot
Baboe tjoetji - tambah saboen

Wie bedenkt nog meer variaties?

PIM

TOCHT NAAR DE LAWOE

De pondok van de vereniging "Sarangan" op de top van de Lawoe.

Het is alweer ruim 35 jaar geleden dat ik de laatste keer op mijn Lawoe (ruim 3000 m = 10.000 voet hoog) ben geweest vanuit ons bergdorpje Sarangan, Misschien zijn er onder al onze lezers nog enkelen die er ook over mee kunnen praten, en wil ik hierbij ophalen hoe de pondok er gekomen is.

Doordat mijn man toentertijd voorzitter was van de vereniging "Sarangan", zorgde hij er voor dat er voor gezamenlijke rekening een pondok op de top van de Lawoe kwam, waar maanden aan gewerkt werd, omdat elk stuk, elke plank, elk stuk dakbedekking per man of vrouw met vijf uur klimmen naar boven gebracht moest worden, en daar onder toezicht van een oud militair op-en-in-elkaar gezet werd. Van te voren was die pondok eerst in Sarangan zelf in-elkaar gezet, zodat men na kon gaan of alles klopte. Er moesten dus ook slaapbanken zijn en matrassen van geklopte klapper-bast in vezels - verder een paar oude stoelen, tafel, kom en kan, kacheltje. Er werd ook een soort W.C. gemaakt. Toen alles voor elkaar was, kreeg ik het toezicht, en ging er éénmaal in het jaar heen. Gewoonlijk in Augustus - de koudste tijd - met volle maan en liet dan alles naar buiten brengen en luchten.

De tocht er heen was voor mij altijd een belevenis. Driemaal de oude weg, absoluut klimmen, stap voor stap ophijsend. Vooral de laatste stukken.

Tweemaal de nieuwe weg vanuit Tjemara Sewoe, die zeer geleidelijk en makkelijk naar de top liep. Overnachten of gebruik van de pondok kostte *f* 1,— de man, en ik ben helaas mijn schrift kwijt, waarin alle namen en overnachtingen geboekt stonden.

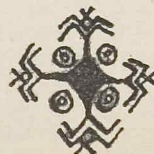
Ik ging gewoonlijk in mijn eentje (één keer met jonge mensen de nieuwe weg) 's nachts om drie uur weg, met flashlight in de hand voorop, gevolgd door een paar mij bekende koelies, die de eterij, dekens, houtskool voor het kacheltje, thermos met warme koffie, en een paar flessen water droegen, en dan waren we om acht uur boven. Het was constant je zelf ophijsen. Maar het merkwaardige was, dat ik vermoedelijk door mijn dagelijkse urenlange wandelingen met mijn grote dobberman - ook ter controlering van alle wandelpaden - nooit moe boven kwam, meteen alles naar buiten liet brengen, luchten, schoonmaken en ging dan zelf naar de triangulatie paal - bleef dan om me heen kijken, me voelend zo nietig in die oneindigheid met het hele Universum, als het ware om me heen, waardoor alle kleinheid van me afviel, en ik weer vol moed de pondok in kon gaan en de nacht doorbrengen. En de volgende morgen naar beneden, lopend op bevroren gras. De koelies sliepen buiten bij een groot houtvuur in allerlei oude dekens gehuld en met daglicht meteen op pad na alles weer afgesloten te hebben. Het dalen was naar verhouding veel vermoeiender, maar we deden er een uur korter over, zodat ik om tien uur weer thuis was.

De nachtwandeling met volle maan was altijd fantastisch, ik was, merkwaardig genoeg, nooit bang, liep altijd voorop, kwam nooit een tjeleng tegen, hoewel die er wel waren. Een keer nam ik mijn grote dobberman mee, maar deed het nooit meer, omdat hij mij veel te vlug optrok, en los kon ik hem niet laten, want aan weerzijden waren ravijnen, en zou hij slippertjes hebben gemaakt, met de kans in die ravijnen op een ontmoeting met tjelengs, wat niet plezierig zou zijn geweest. Alle paden in de omtrek van Sarangan, - ook hoger op - door mij steeds gecontroleerd, waren meestal zeer goed te belopen.

Behalve de Lawoe ben ik ook nog in 1932 de Tangkoeban Prahoe helemaal om geweest met twee jonge mensen. Verder ook de Papandajan bezocht met zijn modderbronnen. De Slamat en de Ardjoeno een stuk op geweest, en ten laatste eind 1938 nog de Kawah Idjen, die mij imponeerde door zijn giftig-geel-groene meer - machtig en luguber - niet een oord om de wijdse oneindigheid te vinden, die er van de top van de Lawoe, als het ware, uitstraalde. Teruggaande van de Kawah Idjen naar Tosari - van waaruit ook nog te voet de Zandzee over en naar de Krater van de Bromo, waar men de angstige gewaarwording kreeg van de onheilspellendheid van nog werkende vulkanen.

Ik beschouwde de Lawoe als de beschermer van Sarangan. Misschien heb ik bij velen de herinnering opgeroepen aan iets onvergetelijks van ons dierbaar Indië.

Mevrouw
H. M. van der Made-Klein

1001 avonturen met de soetil

Natuurlijk kopen wij ook altijd teveel brood. Als de honger 's avonds door het huis waart en je hoort de jongelui teleurgesteld het deksel van de broodtrommel dichtklappen met een "Wàt, geen brood meer?", dan treft je dat als een piso blati in je maag. En morgen neem je een half brood meer, waarbij je dan meteen weet: vanavond hebben ze geen zin in brood.

Wat doe je met oud brood? Eenden, mussen en meeuwen in Holland zijn er kogelrond van. Die arme beesten zijn zo volgestopt dat ze amper weten hoe normaal vogelvoer smaakt. Maar ajo, we mogen geen brood weggooien, dus opeten, gevederde vuilnisbakjes, het is bij de knorhanen af die 17 miljoen weggegooide broden per jaar!

Je hebt van die grapjassen die aanraden oud brood te bewaren voor het aanmaken van gehakt of het fijnstampen tot broodkruim. Hoeveel keer per week eten we nu gehakt? Toch ook niet vijf maal, dus dat ruimt niet op. Broodkruim idem **dito.**

Neen, zo'n stevige broodpudding elke week, dat zet zoden aan de dijk. Twee eieren, melk, flink suiker, zout, veel kaneelpoeder en dan nog een ons krenten, amandelsnippers, sucade. Overgieten met vla waarin een royale scheut rhum. Dat smaakt zo super dat je het zelfs het bezoek kunt presenteren, zonder dat die meteen aan die 17 miljoen broden begint te denken.

Nu kreeg ik van een van onze abonnee's, de heer Vreeke uit Porto Velho (hartje Brazilië) onderstaand broodrecept. Die mensen zullen daar wel geen last hebben van teveel, dan wel te oud en te hard brood. Het doel heiligt de middelen en al vind ik de prijs van een pond garnalen hier *f* 9,—, in Porto Velho misschien een paar dubbeltjes - niet in overeenstemming met de waarde van een oud brood, het blijft een dappere poging om brood van de vuilnisbelt te houden.
Proberen maar en schrijf me of U het lekker vindt!

Lilian.

*

VATAPA BAIANO

(Vatapá uit Bahia, spreek uit als: vattap**pà** baj**an**noe met de klemtoon op de vetgedrukte lettergrepen.)

voor 6 à 10 personen.

Benodigdheden:
1 brood
0,4 liter kokosmelk
0,1 liter palmolie ("azeite dendê")
500 gram garnalen
een vleugje zout (een half theelepeltje of minder)

Week het brood zo'n tien minuten in koud water tot het goed week is. Daarna moet het geklopt worden. Doe het dan in een pan, voeg er de kokosmelk, de palmolie (die het rood kleurt) en het zout bij en zet de pan op het vuur. Laten koken tot het dikachtig wordt. Roer er nu de garnalen doorheen en laat het nog ongeveer vijf minuten doorkoken.
Daarna is het klaar, voeg er naar smaak rode peper bij (pirmenta purupé, ook wel pimenta malaguena genoemd, al zal andere peper allicht ook goed zijn) en dien het op als het nog warm is samen met witte rijst uit een andere pan.
Ik heb geen verstand van koken, maar ik denk, als palmolie niet te krijgen is, dat een andere plantaardige olie ook wel goed zal zijn, al wordt het dan niet roodgekleurd natuurlijk. Eén ding is zeker, vatapá vult wèl de maag.

Kees Vreeke

N.B. Inplaats van palmolie misschien maar gewoon een lepel boter of margarine nemen. Eerst proberen van een paar sneden brood en één ons garnalen, één kopje santen!

KOLONIALISME

Onlangs, deels voor zaken, in Frankrijk geweest. Mij viel op dat ik, zelfs ondanks de geprikkeldheid door de a.s. verkiezingen en de dreigende stakingen, in geen enkel blad ook maar één keer het begrip kolonialisme tegenkwam. Een volk met allure heeft nooit tijd voor eindeloos na-hakken. Maar op de terugweg naar huis zag ik in, waarom: het was Vrijdag en Parijs liep gewoonweg leeg van werkers die het weekeinde thuis gingen doorbrengen. En op mijn woord: het **wemelde** van bruine, gele en "mengkleurige" nieuwe Fransen. Die kennelijk door héél Frankrijk wonen.

Als de Fransman niet meer na-urmt over kolonialen, komt dat heel gewoon omdat hij uit zijn ogen kijkt. En beseft dat de koloniale tijd voorbij is, en een tijd is aangebroken van nieuwe samenlevingen!

Toen ik thuiskwam en de TV aanzette - was ik gewoon perplex mijnheer van der Stoel weer te zien preken met zijn samengeknepen mondje en vitterige standjes voor Portugal......

*

Een ander onderwerp: in een Frans blad, ik weet werkelijk al niet meer welk, bleven mijn ogen hangen aan een zinsfragment in een essay: "......pas l'intellect, ni l'intelligence, mais l'intuition......" Tijdens de Franse revolutie, 170 jaar geleden, werd de Godin der Rede in triomf gekroond in Parijs. Is die godsdienst eindelijk voorbij?

MUZIEK UIT INDONESIË (III)

Bespreking van oude en nieuwe grammofoonplaten

MATAHARI 169.006 - H - GAMELAN DEGUNG PARAHIANGAN. Stereo o.l.v. E. TJARMEDI.

Deze serie is bij vele Krontjong liefhebbers geen onbekende meer en dank zij Mrs. Bolland uit Den Haag kunnen nu velen hier echte Krontjong muziek beluisteren van het K.O. Tetap Segar o.l.v. Big.Gen. Pirngadie in Indonesië. Helaas vernam ik recent dat de hr. Pirngadie kortgeleden is overleden. Een groot verlies voor deze genre muziek.

Deze plaat is een originele copie van een Lokananta plaat. d.w.z. Lokananta is het merk van de Radio Republiek Indonesia, die onder deze naam platen uitbrengt in Indonesië. Voor de kwaliteit van het gebodene behoeft u niet bang te zijn, want alleen de beste opnamen van de R.R.I. worden op de plaat opgenomen. Daarbij komt nog, dat ik de leider van dit gamelan orkest nog als leerling van de bekende Pak Idi, van ver voor de 2e wereldoorlog heb gekend. Pak Idi, ook mijn leraar en vraagbaak toentertijd, gold als de beste musicus op het gebied van de Sundaase toon-kunst en zijn naam was bekend in heel Parahiangan.

De gamelan DEGUNG is een typische gamelan uit Sundaland en komt in Indonesië nergens anders voor. Zij moet nog afstammen uit het Hindu tijdperk, want de Pelog **toonzetting** heeft vele overeenkomsten met de Balinese gamelan, maar daar houdt het dan ook op. De Degung gamelan wordt ook weleens de Regenten gamelan genoemd, omdat zij alleen in de pendoppo's van de toenmalige regenten werd gespeeld. De klankkleur van deze gamelan is sereen, statig maar ook onnoemelijk lieflijk. De melodieën op deze gamelan kunnen niet op een gewone normale gamelan worden gespeeld, want zij is enig in haar stijl. Normaal hoort er bij de vertolking ook een vrouwelijk koor bij, doch dat is geen must, maar het geheel wordt er wel mooier door. De korte Suling die een voorname rol speelt, geeft uitsluitend de melodie (thema) weer.

Face I: BEBER LAJAR
LAMBANG (PARAHIANGAN), PADAJUNGAN, LADRAK
Face II: MANGARI, PALWA, DUDA, MANGINTIN PENAMBAH naek BARLEN GEDE. Al deze melodieën behoren tot het oude repertoire.

Kortom de gamelan Degung is 100% Sunda. Tulen sekali. Verder wens ik u veel luistergenot toe.

MITRA SENI

Landhuis Tjipanas ligt niet in de plantentuin

Geachte redactie,

In de kleine quiz in Tong Tong van 15 september j.l. zat een foutje en het is misschien voor degenen die ter plaatse bekend zijn de moeite waard dat even recht te zetten. 't Gaat over vraag 3. Het "landvoogdelijk buitenverblijf" zoals u het noemt staat inderdaad in Tjipanas, even voorbij de pasar (als ik 't me goed herinner) en rechts van de weg wanneer je richting Bandung gaat.

Maar dat is **niet** in de Bergtuin van 's Lands Plantentuin. De Bergtuin van Kebun Raya Indonesia, zoals die tegenwoordig heet (met y), ligt in Tjibodas, even vóór Tjipanas rechts af, een smal weggetje steil naar boven. (Altijd even terugschakelen naar de één, anders haalde je 't beslist niet, zoals iedere chauffeur ten minste een keer moest ervaren). Vroeger moest je dan vanaf de parkeerplaats nog een minuut of tien te voet klimmen; omstreeks 1958 is de autoweg naar boven doorgetrokken. Er staat een pasanggrahan, in 1946 afgbrand, na de oorlog herbouwd en nu nog steeds in gebruik.

In de Bergtuin staan die gewassen die niet in het warmere Bogor (Buitenzorg) kunnen worden gekweekt. Tjibodas ligt op ongeveer 1400 m hoogte, op de helling van de Gedeh. Het is ook een startpunt voor de beklimming van deze berg en van de Pangerango. Een mooie op enkele stukken na ook niet al te zware klim (tot ruim 3000 m). Je komt dan langs de beroemde waterval bij Tjibeureum.

Tjibodas is niet de enige "tjabang" (nieuwe spelling cabang) van de Kebun Raya, er ligt er ook een in het drogere Oost-Java bij Purwodadi. Verder zijn er twee dergelijke regionale studiecentra op Sumatra, en wel in Sibolangit (op de helling van de Sibajak bij Medan) en in de laagvlakte bij Padang. In Bogor zelf ligt het presidentiële paleis wèl in de Plantentuin, maar dat is naar ik aanneem, wel bekend.

P.S.: weet u hoe de vrijmetselaarsloge aan het Taman Suropati (Burg. Bisschopplein) in Djakarta in de volksmond heet? Rumah Sètan!

J. M. Spier

De geachte inzender heeft groot gelijk; de "boventuin" van 's Lands plantentuin ligt op enige km. afstand van het landhuis Tjipanas, dat zich overigens ook mag verheugen in een zeer groot en fraai erf. Onze excuses voor de gemaakte fout.

De meest gebruikte weg naar de top van de Gedeh begon een eindje voorbij het buitenverblijf op de theeonderneming Maleber (bij km 14) waarvan de administrateur en zijn personeel altijd wel bereid waren te assisteren door het afstaan van koelies. Dit pad gebruikte ook de bevolking bij haar jaarlijkse pelgrimage naar de graven van de regenten van Tjandjoer op de Gumuruhringwal. Maar inderdaad was de Gedeh ook te bereiken langs het pad dat naar de bergtuin leidde: op enige afstand daarvan splitste het zich in een weg ter linkerzijde waardoor men via de kraterrand de Gedehtop kon bereiken en een ter rechterzijde dat naar de top (en het weerstation) op de Pangerango leidde. Jammer genoeg schijnt niemand zich in Indonesië meer voor bergtochten te interesseren; de faciliteiten die de Vereniging voor Bergsport destijds overal liet aanbrengen zijn de weg van alle aardse zaken gegaan en niet vervangen.

Wat het PS van de geachte inzender betreft: àlle logegebouwen in het voormalige Indië werden door de bevolking Rumah Sètan genoemd. Het gebouw van de Ster in het Oosten te Jakarta is thans in gebruik bij het Planbureau. De vrijmetselarij heeft als organisatie in Indonesië opgehouden te bestaan.

J.H.R.

VERGETEN VOORSPELLER

Misschien herinnert U zich de gedenkwaardige woorden die Bismarck uitsprak in 1870 (bij de Frans-Duitse oorlog): "Slechts door IJzer en Bloed zullen de Grote Vragen van deze Tijd beantwoord worden." Toen we nog op de HBS zaten waren dit nog lege woorden uit een leerboekje. Bismarck is sindsdien verdoemd door alle vredes-aposteltjes, maar zo zoetjes aan hebben ALLE rassen, religieën en culturen op hun beurt oorlog gevoerd (ach ja, wij ook; denk maar aan de politionele acties!) en schijnt Bismarck toch wel een beetje meer geweest te zijn dan soldaat, namelijk voorspeller......!

ABONNEES AMERIKA ATTENTIE!

Uw abonnement
(luchtpost $ 21.-; zeepost $ 17.-)
kunt U per check voldoen aan:
(verhoogd i.v.m. de koersdaling!)
Roy Steevensz, c/o Kushi House, 7357 Franklin Ave., Hollywood, California.

Indien U Uw Tong Tong niet hebt ontvangen of Uw exemplaar beschadigd is, en U een ander wenst, kunt U zich ook wenden tot Roy Steevensz.

Naar Den Haag schrijven duurt lang!

Alleen bij vooruitbetaling. Minimum f 5,— van 1 tot 3 regels, per regel meer f 2,— meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer f 1,50 meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal f 2,50 meer.

M.O.R. Handels-, Financ., Ass. Kantoor. Grijpt Uw kans: kies zelfstandigh. door groei en zekerh. v. Uw spaargeld. TORREVIEJA/ALICANTE: apart./bung. v.a. f 17.500,— (incl. meub.) zeer econ. Ook te huur v.a. f 295,— / f 345,— p.w., 3-6 pers. COSTA DEL SOL appartem. v.a. f 56.000,—. Inl. tel. 070 - 65 40 49.

Participatiebew. f 1250,— p.st. rente 12 % p. j. Contract. 10 j. gegar. FLORIDA V.S. grondst. v.a. f 8000,— term. bet. ± 8 j. Verzeker.: 1e, 2e, tophyp. N.B. autoverz. per kwartaal. Inl. 2e Schuytstr. 84, Den Haag, Tel. 65 40 49, b.g.g. 29 99 69 voor belegg.

Ingelijste plaat van oude passer te koop. 107 x 77 cm. f 150,— Fonteijn, Vlamingstraat 5, Den Haag.

Inl. gevr. v. woon-verbl. plaats v. Gustaaf Simons, echtgen. Lily v. Sprew, 4 of 5 kind. door Sophie Jeanette (Fietje) Smit-v.-Sprew. Br. n. Mevr. v. Lichten, Pasay Road, 828 Makati, Manilla-Philippijnen.

Gevr. oude sobat (vrouw of man) om landhuisje Huizen/Bussum te midden v. bos, hei, akkerl. samen te bewonen. Hoofdbew. Jetty Hemmes, 1931 H.B.S. 5B, Bandung; I.E.V. Kweeksch. '32. Logies als proeft. Br. onder Nr. 2597.

Spaans voor toerisme. Moderne vlugge methode. Privéles en clubles in kleine clubs. C. C. Pierôt, Praktijklerares V.T.H. Akeleistr. 168, Den Haag, tel. 070 - 25 45 73.

Gevr. adres/inl. v. L. Meerstad, magnetiseur, vroeger won. Madoeraw. Batavia en v. Mevr. J. Jansen Andeweg-v. Bennekom; laatste adr. Paviljoen Kathedraal v.d. Vrije Kath. Kerk, Tanah Abang. Br. onder Nr. 2598.

Eten buitensh. incl. thuisbez. v. 65+ per vooruitbet. 3 x p.wk. (Maand., Woensd., Vrijd.) 1 pers. f 100,—, 2 pers. f 190,—; 2 x p.wk. (Maand., Vrijd.) 1 pers. f 75,—, 2 pers. f 145,—. Tel. 070 - 65 40 29.

Eten buitensh. incl. thuisbez. per vooruitbetaling 3 x p.wk. (Maand., Woensd., Vrijd.) 1 pers. f 135,—, 2 pers. f 250,—; 2 x p.wk. (Maand., Vrijd.) 1 pers. f 100,—, 2 pers. f 175,—. Tel. 070 - 65 40 29.

Ik verzamel munten v. voorm. Ned.-Indië; ontvang en verstrek hierover gaarne inform. Wie reageert? Br. A. J. Lansen, Lanceerplaats 27, IJsselstein (Utr.).

Te koop compl. jaarg. Tong Tong 1961 t/m 1972. Tel. 080 - 55 64 92 na 18 uur.

Heer 51 jr. (Oosten des Lands) m. 2 lieve doch. v. 11 en 13 jr., eig. zaak; zacht, meeg. v. karakter, z.k.m. eenv. vr. v. 40/50 jr. Br. liefst m. toez. v. foto, ret. op erew., onder Nr. 2599.

Gevr. op verzoek huidig adres Hetty Bennink, voorheen Loolaan 41, Doetinchem. J. H. J. Brendgen, L. Reaellaan 701, Haarlem.

Wie kan mij inlichtingen geven over en adres van: Hugo Teffer, in 1930 werkz. omg. Djombang (Sf. Ngelom), O. Java. Br. onder Nr. 2600.

Waar zit oude sobat en Ex-POW Richard Freeth (Ex. M.B.A.)? Gaarne inl. aan Frits Luntungan, Gen. de la Reylaan 24, Bussum.

Gevr.: Bochido door Dr. Cannoo en Soldatendominee door Ds. Hamel. Br. aan: J. H. H. van Zijderveld, K.v.d. Woestijnestr. 51, Amsterdam-Slotermeer.

☆

plaats een Ting Ting altijd raak!

☆ ☆

BOEKHANDEL TONG TONG

15 Beroemde verhalen, Tsjechow *f* 10,—
Van oude mensen de dingen die voorbijgaan, Couperus *f* 8,—
De Stille kracht, Couperus *f* 8,—
Negende Agatha Christie 5-ling *f* 12,50
Verhalen uit India *f* 8,90
Oeroeg, Hella Haasse *f* 3,95
De Onedin lijn *f* 9,90
Krassen op een rots, notities bij een reis op Java *f* 15,90
Gedichten van Pablo Neruda: De toppen van Macchu Picchu *f* 9,50

Portuguese Influence in Indonesia, da Franca *f* 17,50
Een buitengewoon interessante studie over de cultuur- en taalinvloeden van de Portugezen in Indonesië. Met woordenlijst.
In the spirit of the red banteng, Ant. C. A. Dake Indon. communists between Moscouw and Peking *f* 48,—
Het Indische cultuurgebied, kunst in beeld *f* 29,50
(239 foto's ook in kleur, van Aziatische kunst)
De volken van het Oude Oosten, idem *f* 29,50
Het Verre Oosten, idem *f* 29,50
(bij bestelling van drie delen, geen porto. Anders per deel *f* 2,50 porto)

"Een ereschuld ingelost" porto *f* 3,25 *f* 30,—
Opgedragen aan allen die in en voor het voormalig Ned. Indië hun leven verloren. Herdenkingsuitgave.

Persoonlijke documenten, Dorothe Buur *f* 15,—
Een lijst van herdrukken en uitgaven van Indische lectuur, documenten en memoires in de 19e eeuw t/m 1970.

Rie Cramer, de tekenares die Indische kinderen vertelde hoe "Holland" eruit zag. Onvergetelijke illustraties vol romantische zorgeloosheid uit een wereld die voorgoed verdwenen is. 3 Herdrukken waar nu onze tjoetjoeks plezier aan kunnen hebben:
Lente-zomer-herfst-winter, versjes *f* 6,90
Mijn liefste versjes *f* 6,90
Sprookjes van Grimm *f* 19,90

Exotische Flora
Een schitterend platenboek van bijzondere planten, bloemen, bomen uit de gehele wereld, van Indonesië tot Hawaii. Een boek waar U telkens weer met genoegen induikt. Een juweel van een Kerstgeschenk! *f* 29,90

"Occult" Peter Underwood *f* 14,90
Een uniek beeld van een 25-jarig onderzoek naar occultisme en paranormale verschijnselen.
Telepathie en helderziendheid, Prof. Tenhaeff *f* 7,50
Sterren, mensen, kruiden, Mellie Uyldert *f* 8,50
"Mensen en kruiden", Maurice Messegué, heelmeester-kruidendokter van vele groten der aarde.
Een boeiend boek over een prachtmens en zijn roeping. Nu in de goedkope uitgave *f* 15,90
Verborgen krachten der edelstenen, M. Uyldert *f* 14,90
Verborgen wijsheid van het sprookje, M. Uyldert *f* 12,50

Met naald, draad, fantasie en vrije tijd:
Draad en kralen, Grethe la Croix
Leuke versieringen en accessoires *f* 8,50
200 Borduursteken *f* 6,90
Wandkleden maken, Henr. Beukers *f* 17,50
Stap voor stap in vele technieken
Patchwork ABC, Alice Timmings *f* 17,50
Talloze kleurrijke en nuttige ideëen met lapjes
Zelf bloemen maken van textiel, *f* 29,50
Corsages, boeketten, vaasvullingen
Indische kookboeken met een aanbeveling:
Kook nu eens zelf Indisch en Chinees, Nique v. d. Werff *f* 8,40
Slamat makan, Ina den Hartog *f* 4,90
Slamat Makan in het Engels, idem (een prima boekje voor uw geemigreerde dochter!) *f* 14,90
Keyner Kookboek, de zoveelste druk *f* 10,50
De moderne Indonesische keuken, Yohanni Johns *f* 22,50
Een fraai boek voor een huwelijksgeschenk. Mooie platen van lekkere gerechten.

Lekker koken van Sabang tot Merauke, Lin Scholte.
Een greep uit de duizenden recepten die Indonesië telt. Vrij uit het Indonesisch vertaald, zonder concessies aan een vermeende Hollandse smaak. Een Indisch kookboek voor Indische mensen! *f* 10,90
Vis-variaties, A. Stoffel-Donsky *f* 4,90

Dokter mag ik serie:
Gerechten voor suikerpatienten *f* 7,90
Gerechten voor gal-leverpatienten *f* 7,90
Gerechten voor maag-darmpatienten *f* 7,90
Gerechten voor het zoutloze en zoutarme dieet *f* 7,90

N.B. Als U per giro bestelt, vult U het bedrag dan nog niet in, de portokosten (indien hier nog niet vermeld) komen er nog bij. U krijgt met de bestelling een afrekening.

Wij verwachten eind November een grote collectie vlechtwerk uit Indonesië. Zie uit naar onze volgende toko pagina!

BOEMBOE TJITA RAJA geheel uitverkocht! Wij wachten op nieuwe aanvoer.

Boemboe Saidja:

Rawon - lodeh - gulai bumbu rudjak - bali - karee - soto ajam - soto madoera per pakje *f* 1,10

Iedere Zaterdag vers:
Kwee semprong *f* 1,80
spekkoekcake *f* 2,25

Er is weer
KRIPIK GENDAR (rijstkripik)
Import Indonesië per ½ pond *f* 3,—. Papierdun, als kroepoek te bakken. Buitengewoon fijn van smaak. En gezond! Porto bij 2 pakken *f* 2,50.

Cora Vreede-de Stuers:
The Indonesian Woman, struggles and achievements
Een wetenschappelijke studie over de maatschappelijke ontwikkeling van de vrouw in Indonesië (Engels) ***f* 34,50,** porto *f* 1,75

TOKO EN BOEKHANDEL TONG-TONG

Prins Mauritslaan 36 - Den Haag - Telefoon 070 - 54 55 00 - Giro 6685

OPENINGSUREN : **Donderdag 10 - 2**
Zaterdag 10 - 2

Wilt U zich alstublieft aan deze tijden houden en alleen voor heel perloe-bestellingen aanbellen?

"VOGELS UIT DE GORDEL VAN SMARAGD"

2 platen in een prachtige hoes plus een beschrijving van de vogels. Voor de vogelliefhebbers die niet alle latijnse benamingen kennen, kregen wij van een expert de Indonesische benamingen van de bekendste zangers.

Voor de liefhebbers van geluiden in de natuur een fijn bezit!

***f* 16,50 plus *f* 1,75 porto.**

sekali Van Nelle
tetap Van Nelle

VAN NELLE